Poštarina plaćena u gotovom

BR. 3. ZAGREB, OŽUJAK 1936. GOD. LXII.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIH VLOGA DRUŠTVA

UREDILI: Dr. EDO LO...
Dr. IVO POLITEO, ODVJ...

Pavičić dr. Slavko
odvjetnik
Zagreb
Palmotićeva ul. 26

SADRŽAJ:

Pristate slijepaca i sljepački sklopljene; — dr. Lenac Rikard (Sušak) 97
O 14-dnevnom roku iz čl. 32. zakona o redovnim sucima; dr. Krmpotić Josip, odvjetnik u Brodu n/S 110
Nadležnost sudskih i upravnih vlasti u sporovima glede zemljišta i zemljišnih zajednica; — Wagner Eugen, starješina sreskoga suda u Krnjaku . 115
Ugovor pogrješno nazivan o subvenciji i prinos, koji po tom osnovu država daje brodarskim društvima; dr. Smodlaka J. Sloven, odvjetnik u Splitu 119
Zar k moratoriju i valorizacija? dr. M. B., odvjetnik u Zagrebu 127
Izvodjenje dokaza pred gradjanskim prizivnim sudom; Lečnik Miloš, sudac okruž. suda u Zagrebu 129
Ocjene i prikazi:
Dr. Mehmed Begović: Šerijatsko bračno pravo, Beograd 1936., — priopćio dr. Eisner Berhtold, sveuč. profesor u Zagrebu . . 136
Pravni život, časopis za zakonodavstvo, judikaturu i literaturu; — priopćio dr. Eisner Berhtold, sveuč. profesor u Zagrebu . . 138
Pravosudje:
a) Gradjansko 139
b) Kazneno 141
Literatura 143

22016

Članovima!

Upotrebite čekove priložene nedavno poslanim opomenama, pa namirite zaostalu i tekuću članarinu!

Broj računa Pravničkoga društva kod pošt. štedionice jest **35.515**

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1936.
OŽUJAK Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 3.

Pristate slijepaca i sljepački sklopljene

Napisao dr. Lenac Rikard (Sušak).

U posljednjem dvobroju »Mjesečnika« prošle godine priopćene je pod naslovom: »Nije potreban javnobilježnički akt za valjanost odredjenih pravnih poslova, ako se radi o trgovačkim poslovima« rješidba stola sedmorice, odj. B., od 12. prosinca 1934. Rv. 357/34.

Naslovna rečenica sadržaje nesumnjivo ispravnu pravnu zasadu, o kojoj s obzirom na odredbu § 311. našega ili čl. 317. njemačkoga u Austriji recipovanoga trg. zakona ne može biti ni spora, jer ta odredba sasvim jasno izriče, da valjanost ugovora o trgovačkim poslovima nije uslovljena ni pismenim sastavkom, ni inom kojom formalnošću, u koliko to nije izuzetno naznačeno u samom trgovačkom zakonu. Nije li dakle potrebna nikakova formalnost za valjanost trgovačkih poslova, nije naravski potreban ni svečani javnobilježnički akt.

Sadržaj obrazloženja vrhovne rješidbe same, donešene pod gornjim naslovom, ne odgovara medjutim tomu naslovu: to obrazloženje izjavlja specifičnu zasadu, da klauzula o obraničkom sudu, točnije pristatna ili kompromisorna klauzula, sadržana u pogodbi o trgovačkom poslu, sklopljenom sa slijepcem, ne treba da bude sastavljena u formi bilježničkoga spisa, kako to propisuje § 6. sl. c) austr bilježn. reda od 25. srpnja 1871. br. 76 l. d. z. (u referatu je dva puta krivo naveden š. l. mjesto § 6.) ili § 52. br. 5 našega zakona o javnim bilježnicima od 11. rujna 1930. S toga specifičnoga razloga rješidba odbija tužbu na poništenje obraničke presude držeći, da je obranički sud, koji ju je izrekao, bio nadležan, ma da pristata nije bila sastavljena po javnom bilježniku.

Činjenično stanje priopćeno o tom pravnom slučaju odviše je oskudno, a da bi se mogao sasvim odlučno osuditi dispozitivni dio vrhovne rješidbe. Iz priopćenoga činjeničnoga stanja primarnoga spora ne razabiramo naime, o kakvom se trgovačkom poslu radilo, tko li je bio u parnici pred obranicima tužilac, tko li tuženik, kako ne znamo takodjer razloga, zašto li se rješidba od 12. prosinca 1934. pozivlje na austrijski bilježnički red, dok je naš novi bilježnički red u smislu svoga § 253. stupio na snagu za čitavo područje države, gdje ima javnih

bilježnika, već danom obnarodovanja, t. j. 26. rujna 1930. — Lasno je dakle moguće, da je vrhovni sud pri izricanju presude vodila koja druga misao, ne izrečena u obrazloženju, koje je donio »Mjesečnik«. Ali, neosnovanost, pravna neopravdanost onoga obrazloženja i zasade, koja se u njem postavlja, čini nam se posve očiglednom.

Dvije su kapitalne pogrješke ,u koje u svojem obrazloženju upada vrhovna rješidba, o kojoj je govor:

1. što istovjetuje pravni posao i ispravu o pravnom poslu, i
2. što pristatu, koja je u formi kompromisorne klauzule dometnuta trgovačkomu zaključku, drži takodjer trgovačkim poslom.

I. Pravni su poslovi očitovanja volje učinjena s nakanom, da proizvedu izvjesni pravni učinak, — čovječja djela, koja neposredno idu za tim, da nastane, da se promijeni ili da ugasne neki pravni odnos. Ta čovječja djela, ta očitovanja volje mogu biti učinjena izrijekom ili muče (prećutno), a izrijekom mogu biti učinjena u usmenoj ili pismenoj manje ili više svečanoj formi.

Pismeni sastavak, kojim se objavljuje dogadjaj neki, zove se ispravom. Ako je pismenomu sastavku sadržajem neki pravni posao, dobivamo pravnu ispravu. Pravna je isprava dakle samo forma, u kojoj se može očitovati volja, koja smjera na sklopljenje pravnoga posla, a pravni posao sadržaj je samo pravne isprave, ali pravni posao i pravna isprava nisu istovjetni pojmovi. Pojedini pravni posao može biti valjan i pravno valjano sklopljen bez ikakove formalnosti, a isprava neka može biti kao isprava savršena, a ipak ne imati pravnoga učinka bilo s kojega razloga, koji čini u njoj sadržani pravni posao ništavim. Filozofski govoreći, pravni posao spada u praksu, isprava u estetiku; pravni je posao čin, djelo, — isprava samo jedan od načina osjetnoga spoznanja toga djela, samo spoljašnji izričaj, u koji se pravni posao eventualno zaodjeva.

§ 311. našega trg. zakona, koji u cijelosti odgovara članku 317 njemačkkoga trg. zakona, odredjuje, da za valjanost t r g o v a č k i h p o s l o v a nije potrebito ni p i s m e n a s a s t a v k a ni ine koje formalnosti osim slučajeva u samom zakonu naznačenih, pa već iz riječi samih te zakonske odredbe jasno proizlazi, da i zakon sam, kako je prirodno, luči trgovački posao od pismena sastavka, isprave, a ne istovjetuje je dno s drugim. Trgovački poslovi u trgovačkom zakonu nabrojeni i označeni — glavni i pomoćni, subjektivni i objektivni — ne treba da budu oblikovani u pismeni sastavak, i uopće ne trebaju nikakove ine formalnosti izuzevši slučajeve u samom zakonu navedene, a to su slučajevi §§ 305., 306., 434., 439., pa prema općoj pravnoj zasadi, izuzevši slučaj, da stranke same naročito ugovore kao uslov za pravnu valjanost posla izvjesnu pismenu formu.

Jedno je dakle i prema riječima zakona trgovački posao, a drugo isprava; nije s toga u protimbi s naredjenjem § 311. našega a 317 njem. trg. zakona odredba § 672. našega a 577. austr. gr. p. p., koja za svaku pristatnu pogodbu, sklopljenu o bilo kakovom pravnom sporu propisuje pismenu formu.

Rješidba, o kojoj je govor, čini se uostalom, da i ne dvoumi o tom, da je pristatna pogodba morala biti sklopljena pismeno. Ta inače ne bi uopće bilo došlo ni do obraničkoga sudovanja, ni do parnice o poništenju obraničke presude. Ali, i dopuštajući muče, kako je morala dopustiti, potrebu pismene isprave za postojanje pristate, poriče, da se na tu ispravu — koju naprosto prešućuje, ističući samo pravni posao — imadu primijeniti propisi pozitivnoga zakona jednoga, austr. bilježničkoga reda od 25. srpnja 1871., koji u svojem § 6 sl. e) isto onako kao i naš zakon o javnim bilježnicima u § 52. t. 5. zahtijeva javnobilježnički spis bez izuzetka »za sve isprave o pravnim poslovima medju živima, koje lično preduzimaju slijepci, ili koje lično preduzimaju gluhi, koji ne znaju čitati, ili nijemi, koji ne znaju pisati«. Reklo bi se, da unatoč odredbe čl. 317. a. trg. z. pismena forma može biti i za trgovački posao potrebna, ali ne ine formalnosti, kao da se u tekstu zakona pravi razlika kakova izmedju jednoga i drugoga!

Tvrdi rješidba, da »propisi zakona od 25. srpnja 1871. moraju ustupiti pred naredjenjem čl. 317. trg. z., kada se radi o trgovačkim poslovima, jer taj zakon ne kaže, da ima važnost i za trgovačke poslove, niti se to inače razabira iz njegova sadržaja.« U obranu zasade, na koju se odlučila i koju hoće da postavi kao opće pravno pravilo, rješidba dakle istovjetuje ispravu i pravni posao, a pri tom se poziv lje na zakonsku odredbu, koja ne govori o formi ni formalnostima i s p r a v a, nego o valjanosti t r g o v a č k i h p o s l o v a.

Nema nikakove sumnje, da trgovački poslovi osim onih u samom trgovačkom zakonu naznačenih redovito ne trebaju pismene forme ni ine formalnosti, ali ako se o kojemgod pravnom poslu, dakle i o trgovačkom poslu, sastavlja pismena isprava, da kao isprava bude pravno valjana, mora da bude snabdjevena svim potrepštinama, koje su zakonom propisane. Kada isprava nije zakonom propisana, niti po strankama stavljena izrično kao uslov za valjanost posla, nego se bez zakonske prinude ispostavlja ex superabundanti možda u svrhu lasnijega dokazivanja o sklopljenom trgovačkom poslu, nedostaci će njezini biti na štetu toj svrsi, ali će trgovački posao moći ipak biti valjan upravo u povodu zakonske odredbe, da za nj nije potrebit pismeni sastavak. Ali, kada zakon izričito propisuje pismenu formu, i kada bez te forme ne bi uopće moglo doći do pravnoga posla, razumije se samo po sebi, da nedostatak forme čini pravni posao ništavim.

Uostalom ni drugi dio netom navedene stavke obrazloženja rješidbe, o kojoj je govor, nije nikako opravdan. Zakon od 25. srpnja 1871. sadržaje bilježnički red, a javno bilježništvo nije organizovano samo za gradjanskopravne poslove u užem smislu, i njegov § 6. ne govori samo o gradjanskopravnim ispravama, nego se javni bilježnici prizivlju u nebrojeno slučajeva, gdje se radi o čisto trgovačkim poslovima, a već ispisana njegova odredba, koja propisuje javnobilježničku formu za isprave slijepaca, propisuje ju izrijekom za sve isprave o pravnim poslovima medju živima. Ili zar su trgovački poslovi nešto drugo nego pravni poslovi?

II. A je li pristatna pogodba u opće trgovački posao, makar bila sklopljena izmedju trgovaca, i makar se njome povjeravalo obranicima sudjenje o trgovačko-pravnom sporu?

Uprava pravosudja ponajglavnija je zadaća suverene vlasti moderna pravna država mora na prvom mjestu da se brine za osjeguranje pravnoga reda. Prevencija prekršaja toga reda povjerena je policiji, uspostava prekršena pravnoga reda sudskim organima. U samom pojmu prava bitni je momenat prinuda, i to prinuda organizovana po državnoj vlasti. (Vidi predavanje dra. F. J. Spevca: »O pravu i pravednosti« u »Mjesečniku« god. 1896. br. 7, i u bilješkama po njemu navedene definicije, od kojih izabiram dvije: »Recht ist... der Inbegriff derjenigen Satzungen, zu deren Schutze der Richter als Staatsdiener berufen ist« i »Rechtssatz ist derjenige Staatsbefehl, zu dessen Durchführung oder Anerkennung die Träger der Staatsgewalt verpflichtet sind«.)

U pravilu svatko, kada se osjeća povrijedjenim u svojim pravima, utječe se sudstvu: samo povrede prava, koja uživaju osobitu zaštitu kaznenoga zakona, dolaze eventualno i bez utjecaja povrijedjenoga pred državne organe. Povrede privatnih prava dolaze dakle pred sud na inicijativu povrijedjenoga, a jer se ovaj može i odreći takovih prava, a o nekima može i nagoditi se s povrediteljem, zakoni već od davnine dopuštaju, da se pravni odnosi, ako se radi o pravima, s kojima gradjani slobodno raspolažu, i o kojima se smiju i nagadjati, mogu podnijeti na prosudjivanje i sucima, koje nije država imenovala, nego su ih same stranke izabrale. Pravo slobodna raspolaganja s izvjesnim privatnim pravima uzimlje se dakle kao idejna osnova obraničkog sudovanja. Ipak nije isto odreći se svojevoljno borbe za svoje pravo i boriti se za njegovo očuvanje: tko se bori za pravo, ne odriče ga se, nego traži, da mu se prizna, makar se i zadovoljio, da to priznanje postigne ne od redovitoga državnoga suda, nego od izbranih sudaca, obranika. Obranici dakle presudjujući spor neki i izričući presudu vrše čin suverene vlasti: zamjenjuju državni sud; njihove presude imadu medju strankama snagu pravnosnažnih presuda državnih sudova (§ 690. gr. p. p.).

Koja li je prema tomu pravna narav pristate (compromissum)? Pristata je naravno ugovor, ali ugovor osobite vrsti, koji se medju strankama, nosiocima privatnih prava, sklapa u svrhu, da se spor neki, koji je medju njima već nastao, ili izvjesni sporovi, koji bi medju njima mogli nastati, izuzmu iz jurisdikcije državne, i predadu na rješenje izabranim sucima. Pristata je procesualni ugovor, pa prema tomu, kako tko shvaća i označuje pravni procesualni odnos, može se uvrstiti medju akte javnoga ili privatnoga prava. Kao svaki procesualni odnos sadržaje i javno-pravne i privatno-pravne elemente: ius dicere atribut je suverene vlasti, — ovlaštenje, da se sklopi pristata, i forma, u kojoj se ima sklopiti, dani su zakonskom odredbom, koja je javnopravne prirode; — sam spor, o kojem se ima suditi, naravi je privatnopravne. Ali je nesumnjivo svakako, da pristatna pogodba nije ni gradjansko-pravni ni trgovački posao, nego čin sui generis, — procesualna pogodba, koje se valjanost ima uvijek prosudjivati prema procesualnom, a ne prema trgovačkom privatnom pravu. »Der Compromissvertrag ist ein processualer Vertrag, dessen Giltigkeit stets nach Processrecht und nicht nach dem Handelsprivatrecht zu beurteilen ist«, kaže dr. R. v. Canstein u svojem udžbeniku trgovačkoga prava, a prema njemu i dr. H. Staub u svojem poznatom tumaču, i to upravo pri tumačenju čl. 317., na koji bi se rješidba od 12. prosinca 1934. htjela da osloni.

Teza, da krompromisna klauzula potpisana po slijepcu može biti sama po sebi pravno valjana, ako i nije kako to propisuje bilježnički red, o njoj sastavljen bilježnički spis, ne odolijeva pravnoj kritici.

Ta teza pokazuje izvjesnu tendenciju, koja se u posljednje doba pojavila i drugdje, ali naročito kod nas, tendenciju pogodovanja obraničkomu sudovanju, napose sudovanju već organizovanih trgovačkih stručnih obraničkih sudova. Reklo bi se, da se, valjda u svrhu rasterećenja redovitih državnih sudova, naumice želi proširiti djelatnost obraničkih sudova burzovnih, trgovačkih komora, pa i privatnih trgovačkih udruženja, — da se tim obraničkim sudovima hoće da prizna značaj neke vrsti pomoćnih državnih uredaba, vrijednih koliko i sami redoviti sudovi, pače u izvjesnim slučajevima još i vrijednijih. Vidi na pr. članak g. Špira Perućića: »K postojanju čl. 5. uvodnoga zakona za naš zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama« u dvobroju 6—7 »Mjesečnika« god. 1933., osobito otsjek XIV., gdje se stalnim obraničkim sudovima diže hvalospjev i odlučno traži, da im se ostavi »njihov blagotvorni dosadašnji djelokrug«, i da im se omogući »slobodan i postepen razvoj«. Da se pako dokaže besprikornost presuda tih stalnih obraničkih sudova, navadja se, kako se razmjerno malo njihovih presuda pobija pred redovitim sudovima, i kako neznatan broj tužaba na poništenje takovih obraničkih presuda biva uvažen

Broj neuvaženih tužaba te vrsti bio je zacijelo pretežan, ali neka bude slobodno posumnjati, da li je kakvoća svih rješenja, kojima se takve tužbe odbijale, odgovarala zakonskim odredbama, a nije tek bila znak postojanja već istaknute tendencije, da se pogoduje obraničkomu sudovanju i time rasterete redoviti sudovi. Poništujući obraničku presudu, sud, budući mu redovito ne biva postavljen takav petit, ne može da meritorno riješi spor, nego implicite upućuje stranke na redovito sudovanje, — daje dakle prigode novomu postupku pred redovitim sudom. Taj se pako može pričinjati nepotrebnim zaposlivanjem i onako preopterećenih sudbenih organa, prikazuju li se presude doncšene po obranicima kako tako obrazloženima i vjeruje li se u njihovu temeljitost. I zato se po svoj prilici priznaje pravna valjanost i onakovim pristatama, koje je očigledno nemaju. Ovakovih rješidaba bilo je zacijelo više, nije zaista osamljena pojava ona, koja u protivurječju s bilježničkim redom priznaje i pristatnu pogodbu slijepca ne sastavljenu u bilježničkom spisu. Neka mi je primjerice slobodno navesti drugi jedan slučaj, gdje se doduše nije radilo o fizički slijepom potpisniku kompromisorne klauzule, nego o čovjeku slijepom kod zdravih očiju, koji je zaveden potpisao, a da nije znao što potpisuje.

Dalmatinski ribar iz Omiša naručuje kod trgovačke tvrtke sušačke konopa za svoje mreže, i potpisuje tiskanu narudžbenicu, koju mu tvrtkin putnik daje na potpis, pošto je čas prije na njoj napisao vrst i količinu naručene robe i cijenu, za koju su se pogodili, i pošto mu je to, što je napisao, pročitao, a ne upozorio ga ni riječju na kompromisnu klauzulu, koja je u tiskanom obrascu same narudžbenice sadržana. Kupac ima zatim prigovora protiv jedne česti priposlane mu robe, pa je s toga i ne plati, nego stavi na raspoloženje prodavaocu, koji ne će da čuje za njegove prigovore, nego ga utuži pred obraničkim sudom zagrebačke komore za t. o. i. u Sušaku. Ovaj ne uvaži ni prejudicijalni prigovor nenadležnosti, ni meritorne prigovore. Tužba podignuta po kupcu-ribaru pred sreskim sudom u Sušaku na poništenje obraničke presude odbijena je osudom od 6. travnja 1933. br. 3241 gr., u kojoj se medju razlozima čita: »Tužitelj izričito priznaje, da je potpisao narudžbenicu za kupljenu robu dana 7. 2. u Omišu. Iz priložene spisima narudžbenice uskladjene pod 2—II vidljivo je, da je utanačenje o nadležnosti tiskano u tekstu narudžbenice više naznačenja robe i lako uočljivo, a iz potpisa samog tužitelja na istoj narudžbenici, da je on pismen, a ne kako sam u tužbi tvrdi skoro nepismen, jer je njegov potpis napisan čitkim i lijepim slovima sa punim imenom i prezimenom. Potpisujući narudžbenicu dužnost je bila njegova, da pročita ono, što je naručio. — Što on to eventualno nije učinio, nije krivnja na tuženoj, i ne može se smatrati, da se tužitelj nije podvrgao nadležnosti obraničkoga suda samo zbog toga, što mu eventualno putnik tužene nije od riječi do riječi pročitao narudžbenicu. — U trgovačkom svijetu poznato je, da sve firme na svojim narudžbenicama ugovaraju nadležnost pojedinih sudova, i dužnost je svakoga, tko takove narudžbenice potpisuje pa i sve drugo, da sam pazi na ono, što potpiše. Na temelju izloženoga valjalo je tužitelja sa tužbom odbiti« i t. d.

Povodom priziva apelacijoni je sud u Zagrebu osudom od 31. svibnja 1933. br. Pl. 2260/33—1 potvrdio osudu sreskoga suda s ovakovim obrazloženjem: »Tužitelj temelji priziv kao i tužbu na tvrdnji, da obraničkí sud t. o. i. komore nije bio nadležan, jer posao nije trgovački i jer pristatna pogodba nije bila ugovorena pismeno već natiskana u narudžbenici, te traži, da se osuda prvog suda preinači ili ukine i odredi preslušanje po tužitelju ponudjenih svjedoka. Ovi su prizivni razlozi neosnovani. Po § 376. grpp. mogu se obraničkim sudovima povjeriti svi gradjanskopravni sporovi, što je pravilnikom obraničkog suda t. o. i. komore u Zagrebu ograničeno na trgovačke i obrtničke sporove, ali se ne traži, da dotični posao bude s obje strane trgovački, a posao sklopljen narudžbenicom 2—II. sa strane tužene t. t. . . . . nedvojbeno je trgovački posao po § 260. t. z. Pristatna pogodba tiskana u samoj narudžbenici sklopljena je pismeno, čim je tužitelj narudžbenicu vlastoručno potpisao, što on priznaje, da je učinio, jer se po § 683. ogz. ima smatrati, da je pristao na ono, što potpisuje, ili bi se morao izrično proti tomu dijelu sadržaja ograditi. Zato su neodlučni i suvišni po tužitelju ponudjeni svjedoci, koji bi imali posvjedočiti, da putnik tužene tvrtke nije tužitelju narudžbenice čitao niti mu predočio, da se podvrgava nadležnosti obraničkoga suda, da tužitelj sadržaja narudžbenice nije čitao, koju negativnu činjenicu svjedoci i ne mogu posvjedočiti. Valjalo je stoga, jer je osuda prvog suda po stanju spisa opravdana i na zakonu osnovana, priziv tužitelja otputiti i napadnutu osudu potvrditi«.

Iz izvanrednoga previda, koji je podnešen protiv obiju suglasnih osuda vadimo ove stavke: »I jedna i druga osuda stoje na stanovištu, da se samim činom potpisivanja papira nekakva, kojega potpisniku nije poznat sadržaj, a nije sastavljen čitav u smislu dogovora stranaka, može sklopiti pogodba, — da materijalni akt potpisa može nadomjestiti sporazum volja o b a j u kontrahenata, — da je bludnja o onom, što se potpisuje, irelevantna činjenica, koje se dokaz u parnici ne može ni pripustiti. Da je takovo stanovište osnovano na posve pogrješnoj i očevidno krivoj primjeni zakona, ne treba ni razlagati: kad bi potpis isprave bio dovoljan za osnivanje ugovornoga odnosa izmedju stranaka, kada bi potpis bio j e d i n i elemenat za sklapanje pogodaba, gotovo bi čitavo XVII. poglavlje II. dijela opć. gradjanskoga zakona bilo suvišno, a čitava nauka o materijalnim potrepštinama ugovora i o njihovoj nevaljanosti zbog prevare, bludnje, straha i t. d. tek nepotrebni balast«. A zatim o pripustivosti dokaza svjedocima: »Dokaz je dopušten i propisan o svakom činu, bio učin izražen jesno ili niječno (§§ 104. i 105. grp. p. p.), a i moguć već s obzirom na to, što zakon to dopušta i propisuje. Logično valja razlikovati čisto negativno kazivanje svjedoka, od iskaza, kojim se poriče izvjesna činjenica. Svjedok može znati ili neznati, — ali može takodjer znati, da se nešto nije izvjesnom prilikom zbilo. U svojem tumaču gradj. parbenoga postupka dr. Ferd. S c h u s t e r navadja nekoliko slučajeva dokazivanja, da se činjenice neke nisu obistinile, a zatim zaključuje: »Vidimo dakle, da iz takova nepostojanja mogu svakako nastati prava. I upravo za to dokaz takove poreke i nije nemoguć; jer se pače i neposredno dade ustanoviti, da se na izvjesnom mjestu u izvjesno vrijeme promjena neka nije desila, nešto se nije dogodilo, na pr. svjedocima, koji bijahu prisutni, a m o r a l i bi bili čuti ili vidjeti takvu promjenu, da je uslijedila«, pa zatim u opasci navadja W a g n e r a i H a i m e r l a, koji iscrpljivo obrazlože mogućnost dokazivanja niječnih činjenica, i rješidbu bečkoga vrhovnoga sudišta od 12. XII. 1854. br. 8711, u kojoj je izrijekom izjavljena zasada, da dokaz svjedocima nije za to nedopustiv, što bi imali iskazati o negativnoj činjenici. Svjedoci po meni navedeni bili su prisutni tečajem čitavih pregovora, koje sam vodio s protivničkim putnikom, od časa, kad mi je učinio svoje ponude, pa do časa, kad je ispisao narudžbenicu i dao mi je na potpis, pa s toga nema sumnje, da bi mogli potvrditi, da o pristati kakovoj nije bilo ni riječi medju nama izmijenjeno, da mi je narudžbenica dana na potpis samo u svrhu potvrde, da sam naručio robu, i da sam je ja potpisao ne čitajući naštampana teksta, na koji nisam nikako upozoren. Dokaz takav morao se pripostiti.« (A budi uzgredice spomenuto, da je predložen za svjedoka i sam putnik prodavateljice, njezin alter-ego u smislu § 45. trg. z.). O prećutnom prihvatu pristate: »§ 863. o. g. z. ustanovljuje doista formu, u **kojoj se očituje v o l j a** ugovornika, pa osim očitovanja izrijekom učinjena, priznaje i očitovanje muče »takovimi djelanji, koja po rasu-

djenju svih okolnosti ne daju nikakova razumna uzroka dvojiti o njih«. Jesam li ja ni izrijekom, ni muče mogao očitovati volju, da se u slučaju spora podvrgava obraničkom sudu, kada za taj sud nisam ni znao, kada prigodom narudžbe nije ni riječju spomenut obranički sud kakav, kada mi je narudžbenica pružena na potpis tek u tu svrhu, da potvrdim rukom pisanu narudžbu različitih ribarskih potrepština?« — Napokon kao osvrt na obrazloženje osuda, prema kojima je »u trgovačkom svijetu poznato, da sve firme u svojim narudžbenicama ugovaraju nadležnost pojedinih sudova«, i »dužnost svakoga, koji takove narudžbenice potpisuje... da sam pazi na ono, što potpiše« istaknuto je, kako se time stvara praesumptio neka iuris et de iure, koju pozitivno pravo ne poznaje, i uzgredice, kako kupac u spornom slučaju nije spadao u »trgovački svijet«.

S pozivom na § 335. staroga gr. p. p. izvanredni je previd glatko odbijen poznatom stereotipnom sakramentalnom formulom, bez potanjega obrazloženja. Favor iudicis u prilog stalnoga obraničkoga sudovanja čini se očiglednim i ovdje, gdje se slijepo potpisala u dobroj vjeri narudžbenica, u kojoj se krila kompromisorna klauzula, kao i u slučaju, gdje je takovu klauzulu potpisao čovjek bez vidnoga osjetila.

Je li taj favor opravdan i čime? Je li to zdrava pojava uopće, a napose kod nas, u našim društvenim prilikama, pri našoj socijalnoj strukturi, u formama, u kojima se kod nas ispoljuje?

Institucija obraničkoga sudovanja nije imala samo kod nas odlučnih zagovornika; bilo je u velikom svijetu i takovih, koji su obraničko sudovanje označili kao simptom napretka i civilizacije tako, da bi s vremenom imalo potkopati redovitu jurisdikciju; ali od vcće česti zagovornici ga brane poradi nepovjerenja u sudišta despotskih vlada, željom stranaka, da »summum jus« ne odluči pri rješavanju spora, nego da se na nj primijene mjesto strogih naredaba zakonskih blaža načela naravne pravičnosti, i osobito u svrhu, da se ukloni dugotrajnost parnica i zamršenost postupka.

Rekao bi ipak, da skepsa prema sudovanju obranika prevladava u pravničkim krugovima, i to upravo kod najodličnijih reprezentanata pravničke nauke. Tako R. Th. Troplong, na glasu tumačitelj franceskoga gradjanskoga zakonika, u otsjeku »Contrat de société II. 520. završuje svoja razmatranja s tom rečenicom: »Quant'à moi qui j'ai été arbitre quelquefois, je déclare, par expérience, que, dans un procès de quelque gravité, je ne conseillerais à personne de se faire juger par des arbitres«. (Što se mene tiče, a bio sam po koji put obranikom, izjavljam prema svojemu iskustvu, da u parnici išta važnijoj ne bi nikomu savjetovao, da se podvrgne sudu obranika.) — Lodovico Moitara, prvi pretsjednik rimske kasacije, sada u mirovini, ponajodličniji procesualista talijanski, veli: »Doklegod budu ljudi živjeli u politički organizovanim zajednicama... ne će prestati da bude jednim od najviših zadataka suverenosti zajamčenje redovite i sjegurne uprave gradjanskoga pravosudja. Ne može se dakle predvidjeti, da će nestati potrebe, da budu uzdržana državna sudišta otvorena svakomu s potpunim

jamstvom nepristranosti«, dok nasuprot lična njegova zapažanja učinjena za ne kratka tečaja godina, a i suglasna posvjedočenja ponajkompetentnijih praktičara dokazuju, da institucija obranika ne čini pravdi ni mnogo ni dobrih usluga. A Bourbeau (navadjam prema članku »Arbitramento« u »Enciclopedia giuridica italiana«) u zbijenoj sintezi povijesti institucije obranika piše: »Na prvi pogled ništa nije tako zamamno kao pravda obranika, koja savjesti suca izabrana po strankama ostavlja slobodu djelovanja, da dade potpuna maha naravnoj pravičnosti, koju pozitivni zakon ne obuhvaća u svojim granicama Obraničko sudovanje spada u spekulativnu filozofiju, — praksa ga je često lišila sjaja, kojim ga bjehu okružila sanjarenja varave filantropije. — U društvu, gdje tek počinje mučni rad civilizacije, obraničko je sudovanje nesavršeni pokušaj sudačkih ustanova i jamstva. Prvi čin, koji iskazuje pravo, što no se razvija pod mirnom formom, jest individualna snaga, koja ukida svoju vlast za to, da prizna moralnu silu još neoboružane pravednosti. U ovoj prvoj je periodi obraničko sudovanje napredak. Društvo, u kojem javna vlast tek kuša, da se ustanovi, prelazi pokadšto dubokim tminama, usred kojih se gubi. Umjesto jamstva, koje je obećavalo gradjaninu, nameće mu despociju; ličnost ostaje bez zaštite protiv neobuzdanih moći; pravosudje, orudje društvene vlasti, tlači slabe, a ponizuje se pred jakima. Dospjevši u nedostojne ruke daje kobne presude. Parbenik traži tada sredstvo, da izbjegne dodiru s njime, te obraničko sudovanje biva dobrotvorno, — lijek je protiva zloupotreba. — Ali, u društvu, koje je iskustvo napokon osvijetlilo svojim poznim svijetlom, u kom su vlasti našle svoje ravnovjesje, gdje se lukavštini suprotstavljaju zaštitne forme pod budnim okriljem prosvijetljenih sudaca, vrijednost obranika postaje spornom. Neka se poštuju kao počast slobodi gradjanina, ali uzdizati odviše visoko njihove prednosti značilo bi pretpostavljati sjenu pravde svijetlu, kojim sja na sudačkoj stolici«.

Pravni pisci u ostalom prosudjujući instituciju obranika imadu redovito pred očima dobrovoljno podvrgavanje sudovanju u istinu po samim strankama promišljeno i svjesno izabranih privatnih lica; dok prisilno obraničko sudovanje još odlučnije pobijaju i pisci inače u načelu skloni arbitraži. Opravdano i ovi pisci ističu, da je to apsurd, jer spaja dva elementa, koja su u očiglednoj protimbi; — pristata kao ugovor slobodno sklopljen medju strankama ne može biti nametnuta, — prisilnom arbitražom iznakazuje se ta institucija, jer ne djeluje više volja stranaka nego nužda; postaje obvezom ono, što bi imalo biti čisto samo ovlast gradjanina. — A bilo je već i trgovačkih udruženja, koja se izjaviše protiv prisilnoga obraničkoga sudovanja i izmedju samih trgovaca. Kadno se franceski državni savjet u oči kodifikacije trgovačkoga prava obratio bio na razne trgovačke krugove upitom o shodnosti prisilne arbitraže, koja je kod njih postojala, trgovci Bordeaux-a odgovoriše odrješito: »L'arbitrage forcé est une ancienne erreur contre laquelle l'expérience nous a prémunis et qu'il faut détruire« (prisilno je obraničko sudovanje stara zabluda, proti kojoj nas je iskustvo oboružalo i koju treba uništiti). Unatoč tome franceski Code de commerce od 1. siječnja 1808. pridrža u čl. 51. i 52. prisilno obra-

ničko sudovanje, ali samo u parnicama, koje mogu nastati izmedju trgovačkih drugova, pa i to zakon od 17. lipnja 1856. sasvim ukinu.

A zar nije, de facto ako ne de jure, upravo p r i s i l n o obraničko sudovanje ono i onakvo, kakvo je kod nas u praksi, kojemu sudbene rješidbe davaju svoju sankciju? I to ne prisilno obraničko sudovanje medju članovima trgovačkih društava, kakovo je u Francesko postojalo, pa ni uopće medju trgovcima, nego za sve makar i jednostrane trgovačke poslove, pa prema tomu mnogo puta izmedju trgovca i netrgovca, često sasvim priprosta i neupućena čovjeka? Ako slijepac, koji potpisao se kako mu drago, ne vidi što potpisuje, može bez jamstva, koje daje bilježnički spis sklopiti pristatu, — ako se čovjeku, koji može doduše znati kaligrafski našarati svoje ime i prezime, a ipak biti jedva pismen (kaligrafski potpisi bez individualne osebine značajni su upravo za takve polupismene ljude), ako se takovu čovjeku, netrgovcu, stavlja u dužnost, da kontroliše potpisanu narudžbenicu, a ne dopušta mu se dokaz, da je potpisao ne znajući, što li za pravo potpisuje, i da s toga ne može biti govora o prećutnom očitovanju volje takovim činom, koji po rasudjenju svih prilika ne daje razumna razloga dvoumiti o njem, — zar se time ne stvara prisilna arbitraža? Netrgovac, mali seoski posjednik, koji gradi sebi kućicu i za nju naručuje cement, crijepove ili drugo koje gradivo; zemljoradnik, koji naručuje plug ili motike, umjetno gnojivo ili galicu; ribar, koji naručuje konope za mreže ili drugi koji ribarski alat, i t. d., mogu se naprosto nesvijesno uhvatiti u mrežu nazovi-»obraničkoga« kakova suda, jer je veliki trgovac, prodavalac, već u narudžbenici »ugovorio« (valjda sam sa sobom) nadležnost takova suda, a unaprijed može biti sjeguran, da će redoviti sud, ako ustreba, bez daljega odobriti postupak njegov ili njegova agenta. A i inače, i bez zavedenja u bludnju, može doći do prisilnoga, upetujem. n a z o v i-obraničkoga sudovanja. »S v e firme u svojim narudžbenicama u g o v a r a j u nadležnost pojedinih sudova«, kaže u svim stepenima potvrdjena presuda, — s toga kupcu, bio on seoski gazda, zemljoradnik, ribar ili napokon seoski trgovčić, kramar, ne preostaje drugo, nego prignuti šiju pod jaram i potpisom svojim prihvatiti uslov kupoprodaje, kojega mu je domašaj u najmanju ruku maglovit.

A jesu li stalni stručni obranički sudovi u istinu obranički ili i z b r a n i sudovi. Mogu li netrgovci ili u § 5. trg. z. spomenuta lica, pa sitničari (okružnica banskoga stola od 9. siječnja 1884. br. 24451) utjecati na sastav obraničkoga vijeća njihova tako, da u nj dospije ma i jedan samo sudac njihova povjerenja? Mogu li napose u tom smislu utjecati, kada ne prebivaju u mjestu, gdje se sastaje obranički sud, nego možda podaleko? Jer, pravilnici ne postavljaju ni mjesnih granica sudovanju trgovačkih obraničkih sudova, i proglašuju ih nadležnima za rješavanje trgovačkih ili obrtničkih sporova, makar i jednostranih, ćak i onda, ako je jedna stranka inozemac (§ 2. prav. obr. s. komore za t. o. i. u Zagrebu, § 2. prav. obr. s »Trgovačkoga kasina« u Sušaku).

Stranka, koja se podvrgla i ne znajući, besvijesno, ili tek od nužde, silom prilika, takovomu sudovanju, nije slobodna ni u izboru suca, — vezana je na spisak, u kom su imenovana sama odlična gospoda, izabrana u obranički zbor po kakovoj skupštini, do koje ona nije imala pristupa (§ 6. pr. o. suda komore t. o. i. Zagreb, § 5. p. o. s. »Trg. kas.« Sušak), — odlična, ali njoj posve strana i nepoznata gospoda. A ako takova stranka prebiva kao tuženik izvan opsega one institucije, koje se obraničkomu sudu onako svijesno i slobodno, kako smo vidjeli, podvrgla, ne će uopće moći izvršiti izbora ni iz zbora, na koji je vezana, jer joj spisak nije poznat, a u kratkom roku, koji joj je odredjen u tu svrhu i u svrhu prigovora protiv obranika predloženih po tužiocu, ne može ni da ga dobavi. Prema pravilniku obraničkoga suda t. o. i. komore zagrebačke rok je taj od sama tri dana (§ 22.). U tom roku jedva da na pr. iz mjesta u Dalmaciji, Bosni ili Hercegovini, koje nema izravne željezničke ili parobrodarske veze, može da prispije u Zagreb ili Sušak list, kojim se tuženik propitkuje za imenik »obranika« i za odnose izmedju tužioca i obranika, koje je on predložio, a bez toga kako da izvrši izbor ili podigne prigovor? A reklo bi se, da se pretsjedništva strogo drže roka: poznat mi je slučaj, kada je povjerljivo izvan roka preporučen obranik, i povjerljivo se obećalo imenovati ga, ali na rasspravu je u istinu osvanulo mjesto preporučenoga sasvim drugo lice.

Tvrdi se (vidi već spomenuti članak gosp. Š. Peručića), da poslovni, trgovački svijet ima potrebe, »da se za očuvanje svojih interesa smije po svojem nahodjenju služiti pored općih garancija privatnog i javnog prava i s t r u č n o m zaštitom«, a tu stručnu zaštitu nalazi u sudovanju izbranih sudova, jer »propisi gradjanskoga zakonika a .... i postupnika ne odgovaraju sasvim i uvijek potrebama, pa po tome ni shvaćanju trgovačkih krugova«. Trgovačkomu svijetu treba dakle posebne, stručne zaštite, koje drugi, netrgovci, nemaju; za trgovački svijet treba dakle stvarati privilegij neki, a taj bi prema već razloženom stojao u tom, da u trgovačkim poslovima, dvostranim i jednostranim, sudi sud sastavljen od samih trgovaca, da takav sud sudi i trgovcu i netrgovcu. To bi bio »b l a g o t v o r n i dosadašnji djelokrug« i z b r a n i h sudova, jer redoviti postupak ne odgovara shvaćanju trgovačkih krugova, a shvaćanje se njihovo ravna prema njihovom interesu i njihovim potrebama. Kada dodje dakle do sukoba izmedju potreba, interesa i shvaćanja trgovca i potreba, interesa i shvaćanja netrgovca, već je unaprijed odlučeno, tko li mora da pobijedi.

Koliko to odgovara pravičnosti, imao sam dosta prilike, da iskusim zastupajući više puta dalmatinske trgovčiće i seljake pred obraničkim sudom trgovačke komore i burze riječke u doba, kada je Rijeka bila gotovo isključivi trgovački dobavljač Dalmacije. U zaključcima, koje su riječki neki trgovci sklapali s dalmatinskim sitničarima, više manje seljačke ruke, bila je ugovorena, za pravo nametnuta, ne samo jurisdikcija spomenutoga obraničkoga suda, nego i primjena uzanca budimpeštanske burze za robu i efekte, s kojima je riječki trgovac i lijegao na počinak, a o kojima naravski dalmatinski kupac nije imao ni pojma. Prodavalac bio je dakle siguran za svoj posao: kada je cijena robe padala, nitko točniji od njega pri prodaji robe; ali, ako je sličajno rasla, mogao je mirno čekati p r e p o r u č e n o pismo kupčevo, kojim je jedino prema uzancama burzovnim mogao biti stavljen in

mora (§ 54.), a znao je pak eventualno i udesiti, da ne bude utužen u roku od 30 dana prema § 57. istih uzanca (citiram one od 1. kolovoza 1897.). A bilo je i drugih trucova, dostojnih da budu predmetom psihološke studije kakova noveliste. — U povodu nepodopština, koje su se više puta ispoljavale u presudama toga »suda«, našao sam se jednom ponukanim, da se na samoj raspravi obratim obranicima usklikom: »molim, da gospoda ne zaborave, da je ovo sada sud, a ne društvo za osiguranje protiv pogibli hausse i baisse«, i moje je upozorenje mirno progutano!

U civilnoj presudi nema da dodje do izražaja ikakovo specijalno shvaćanje jednoga staleža ili društvenoga sloja, nego pravno shvaćanje društva onakovo, kakovo je u doba, kada je sporni odnos nastao, — onakovo, kakovo je kodifikovano u zakonima, eventualno u pravnim običajima zakonom priznatima. Negda je moglo odlučivati pravno shvaćanje feudalne gospode; ta su vremena sada prošla u nepovrat, pa zar da feudalno bude zamijenjeno trgovačkim shvaćanjem, kada nastane spor izmedju trgovca i netrgovca, možda priprosta seljaka? Zar u pretežno seljačkoj državi, kakova je naša, ne bi se kao ustuk mogla pojaviti i kod sudovanja tendencija, da se posebnom kakovom stručnom zaštitom očuvaju potrebe, interesi i shvaćanja seljačkih krugova?

Ne, pravno shvaćanje mora da bude jedinstveno! Prosvijetljeni, pravnički spremni, za rješavanje svakovrsnih pravnih sporova postavljeni i za to dolično po državi, današnjoj društvenoj zajednici, opskrbljeni, sasvim nezavisni suci najbolja su garancija p r a v o s u d j a; dostojni da uživaju puno povjerenje i ugled kod svakoga bez razlike bio više ili manje uman i obrazovan, bio bogat ili siromah, pripadao kojemu mu drago staležu, bio kojega mu drago zvanja i zanimanja. Tu garanciju povećaje molbeni postupak, mogućnost kontrole presude nižega suca po zboru viših sudaca. — kontrola, koja je kod obraničkoga sudovanja u najboljem slučaju tek vanredno ograničena.

Nezavisnost sudaca postulat je svakoga pravoga i zdravoga pravosudja; za nju se je i nedavno živo zauzeo na svom kongresu jednoglasno čitav naš pravnički stalež. A nezavisnost mora da je svestrana: da bude u istinu valjan sudac, mora čovjek da je nezavisan i odozgor i odozdo, a ponajpače da je nezavisan od svoje vlastite okoline. Može li to biti obranik imenovan po kakovom trgovačkom zboru, kada ima da rješava spor izmedju svoga kolege trgovca i protivnika mu netrgovca? Može li to biti navlastito u našim sitnim prilikama, u našim trgovačkim središtima, koja zaista ne mogu se cijeniti, da su svjetska emporija? Može li to biti, ma i uzdigo se pojedinac pri rješavanju iznad one: »Hodie mihi, cras tibi«? Nije li i prema iskreno i bezazleno očitovanomu mišljenju zagovornika takova stručnoga obraničkoga sudovanja vezan obzirima prema interesu, potrebi i shvaćanju svoga trgovačkoga svijeta, koji ne zadovoljavaju propisi pozitivnoga prava izjavljeni u državnim zakonima?

Da poslovi sklopljeni na burzi budu makar i prinudno podvrgnuti sudovanju burzovnih obraničkih sudova, razumljivo je: čini se, da je

to potrebno za to, da postanu utuživima terminski poslovi sklopljeni tek u svrhu burzovne spekulacije, koja kao oklada ili igra ne bi imala uživati sankcije državnih sudova (§§ 1271 i 1272 o. g. z.). A moglo bi se dopustiti i obraničko sudovanje trgovačkih komora i drugih trgovačkih korporacija za rješavanje parnica protokolovanih trgovaca, članova tih korporacija, koji i sami, barem formalno, učestvuju kod izbora obraničkoga zbora. Volenti non fit iniuria, a zadovoljeno je u neku ruku i zahtjevu, da izbrani suci budu u istinu izbrani.

Ali, cijenim, da je gruba povreda pravnoga reda, kada se sudovanje stalnih trgovačkih izbranih sudova proširuje i na jednostrane trgovačke poslove, koji za tužene stranke nisu trgovački poslovi. Potvrdom pravilnika, koji to dopuštaju, može se reći, da su povrijedjene i same odredbe pozitivnoga prava. Pristate na takovo sudovanje već po analogiji s odredbom § 47. I. 1. gr. p. p. ne bi smjele biti dopuštene, a nikako ne zaslužuju, da im pogoduju redoviti sudovi.

A valjda i ne bi im pogodovali i proglašivali pravno valjanima pristate slijepaca ne sastavljene u bilježničkom spisu, i pristate sklopljene sljepački, ni kraj postojanja današnjih pravilnika, ako bi — proglasivši ih pravno nevaljanima i poništivši za to u smislu § 691. t. 1. gr. p. p. presudu izbranoga suda — sudovi mogli u n a s t a v k u i s t o g a p o s t u p k a preći na ispitivanje samoga merituma; — ako bi tužba na poništenje imala, kao sekundarni parbeni zahtjev, zahtjev na priznanje ili nepriznanje opravdanosti samoga prava, koje je medju strankama sporno. A takav drugotni tužbeni zahtjev, kojega bi uvaženje ili neuvaženje zavisilo od poništenja ili neponištenja obraničke presude, mislim, da ne bi bio nedopustiv, ni de lege lata, po današnjem našem gradjanskom postupniku; — ne bi se protivio njegovu § 691., a bio bi u skladu s odredbom § 322. Danas je u širokoj mjeri dopuštena kumulacija parbenih zahtjeva. Jedna tužba može ih obuhvatiti više protiv istoga tuženika, i kad se ne osnivaju na istom činjeničnom i pravnom temelju samo, ako je parnični sud za svaki pojedini zahtjev stvarno i mjesno nadležan, i ako je za sve zahtjeve propisana ista vrst pustupka. Svi bi se ti uslovi stjecali u tužbi, kojom bi se u prvom redu zahtijevalo, da se poništi izvjesna obraničke presuda, a u drugom redu, za slučaj, da taj zahtjev bude uvažen, da se udovolji ili ne udovolji zahtjevu tužbe povedene pred obraničkim sudom. U jednoj se tužbi može, kako ispravno nauča dr. Georg N e u m a n n u tumaču k čl. 227. austr. gr. p. p., koji je u suštini istovjetan s § 322. našega gr. p. p., može sjediniti i traženje na činidbu i traženje na utvrdjenje, jer »zahtjevi« spomenuti u zakonu ne znače samo pravo na činidbu, nego i pravo na utvrdjenje. (»Es können... auch in einer Klage das Begehren auf Leistung und auf Feststellung vereinigt werden, denn »Ansprüche« bedeutet hier nicht nur das Recht auf Leistung, sondern auch auf Feststellung«). Traženje poništenja obraničke presude bio bi zahtjev na utvrdjenje, — traženje, da se tuženik osudi na izvjesnu činidbu, ili da se tužitelj odbije svojom meritornom tužbom, bio bi zahtjev na činidbu ili nečinidbu.

O 14-dnevnom roku iz čl. 32. zakona o redovnim sucima

Napisao dr. Krmpotić Josip, odvjetnik u Brodu n/S.

Svaka zakonska odredba mora da se izvrši. U provivnom slučaju bila bi ona besmislena, a sam zakon bi gubio svoj autoritet.

Ovomu pravilu ne protivurjeri načelo kriviČnog zakona: nullum crimen, nulla poena sine lege. (§ 1. k. z.), jer ovaj zakon ne sadržaje niti jedne kazneno-pravne odredbe bez prijetnje kaznom za slučaj njezine povrede. Pored toga isti zakon zajedno sa sankcijom pretpostavlja i propis. U ovom propisu zakon je jasno izrazio svoju volju, da se jedino on imade smatrati mjerodavnim za prosudjenje pitanja o postojanju i kažnjivosti kriviČnog djela. Time je propisana zaštita gradjanina protiv eventualne sudačke samovolje.

Ali kada se radi o propisu, koji se ne odnosi na samo kriviČno djelo, tada je i u ovom zakonu u pogledu sankcije za povredu odnosnoga propisa dozvoljena analogija. (§ 85 k. z.).

Za kriviČni postupak važi uvodno istaknuto pravilo u punoj svojoj snazi, te načelo §-a 1 k. z. niti dolazi, a niti uopće može doći u obzir. KriviČni postupak pretpostavlja skup procesnih radnja. Ove radnje su točno odredjene kako u pogledu njihovog sadržaja, mjesta i načina izvršenja, tako i u pogledu vremena, u kojem se imadu izvesti. Pošto ove radnje izvadjaju sud te tužioc i okrivljeni, to kriviČni postupak, makar javno pravo, utvrdjuje trostrane pravne odnose izmedju suda i stranaka. Stoga svaki propis u kriviČnom postupku imade imperativni značaj i za njegovu povredu predvidjena je i sankcija. Ako ova nije kod odnosnoga propisa izrijekom navedena, tada se ova praznina mora i može popuniti analogijom, u koliko ovakovo tumačenje nije zakonom naročito isključeno (§§ 28, 29 i 30. z. o s. k. p.) Imperativnst procesualnih naredjenja daje gradjaninu jamstvo protiv zloporaba i samovolje protivnih procesnih subjekata.

Kada zakon za izvršenje iznesenih radnja odredjuje rokove, tada se u tim rokovima odnosne radnje moraju izvršiti. U protivnom slučaju nemarnog procesnog subjekta stižu štetne procesualno-pravne posljedice. KriviČni postupnik nije odredio kazne za slučaj povrede svojih propisa sa strane procesnih subjekata. Jedino za sudove kao i lica, koja u kriviČnom postupku sudjeluju po službenoj dužnosti, povredu formalno-pravnih normi utvrdjuje kao povredu njihovih službenih dužnosti, koja se imade kazniti po njihovim disciplinskim propisima (čl. 10 zak. o drž. tuž.). Ali i ovo u pravilu važi samo za sudove (§ 337 kp i § 79. k. z. na koncu), dok za državne tužioce samo iznimno (§§ 95. od IV i 109 od. III. i IV. z. o skp.).

Pod gornjim rezervama možemo kazati, da zakon za povredu svojih propisa predvidja dvojake sankcije: 1) štetne procesualne posljedice i 2) kaznu zbog zanemarenja službene dužnosti. Moramo napomenuti, da obzirom na čl. 31 zakona o sucima ovo naše razlaganje zakona o kriviČnom postupku važi i za disciplinski postupak po zakonu o sucima.

Ad 1) Ovdje mimoilazimo one radnje i rokove, koje mora vršiti i poštivati sud. Okrivljeni kao pasivna strana u kriviČnom postupku takodjer nas ne zanima. Stalo nam je samo do toga, da razmotrimo ponašanje aktivnog procesnog subjekta u kriviČnom postupku i to naročito njegova prava i obaveze te procesualno-pravne posljedice, koje nastaju u slučaju neizvršivanja zakonskih naredjenja sa njegove strane. Tako nas naročito zanima slučaj propisan u čl. 32 zak. o sucima, koji ministru pravde daje 14-dnevni rok, da spise o izvršenim izvidjajima protiv suca uputi višemu odnosno vrhovnomu državnom tužiocu na dalji rad, te kakve procesualne posljedice nastupaju, ako ministar pravde u ovom roku ne izvede gornju radnju.

Ovaj 14-dnevni rok je nesumnjivo zakonski rok, jer mu je zakon točno odredio trajanje, pa se on ne može produžiti, kao što je to slučaj kod sudačkih rokova. Zakonski rokovi su po pravilu prekluzivni i ne mogu se produživati (§ 88 zoskp.). Promaši li stranka u kriviČnom postupku prekluzivni rok, tada u pravilu gubi pravo, da ponovi tu radnju. Ovo je načelno stanovište svih naših kriviČnih i disciplinskih zakona, pa sa ovoga gledišta moramo predmnijevati, da svaki propust prekluzivnog roka povlači sa sobom gubitak prava na radnju, koju je u tom roku stranka morala izvesti.

Dosljedno tome ne smijemo dopustiti ekstenzivno tumačenje onih mjesta o zakonu, koja sa propustom prekluzivnih rokova ne vezuju gubitak prava na izvršenje odnosnih radnja. Ova mjesta moramo promatrati kao iznimne slučajeve, te ih prema tome vrlo strogo tumačiti i primjenjivati.

KriviČni postupak čini na primjer iznimku za državne tužioce kod izvjesnih radnja. U pogledu propusta rokova za podnašanje pravnih lijekova i za njih važi gore istaknuto načelo. Za podnašanje državnih tužioca tečajem istražnog postupka kao i na glavnom pretresu ne važi gore istaknuto pravilo, te oni propustom prekluzivnih rokova ne gube prava aktivnog procesnog subjekta. Zanemarivanje njihovih procesualnih dužnosti ukazuje se kao povreda službene dužnosti, za koju odgovaraju po svojim disciplinskim propisima.

Za privatnoga tužioca i za privatnog učesnika kao tužioca vrijedi opće pravilo. (§§. 51, 109 od. II. i III., 95 od. IV. z. o s. k. p. i §§ 85, 86 k. z. i dr.).

Pošto se gore istaknuti zakonski obzir spram državnih tužilaca imade uzeti kao posebni izuzetni slučaj, to moramo zaključiti, da za sve ostale stranke i ovlaštenike na pokretanje kriviČnog progona važi opće pravilo, prema kojemu je propuštanje zakonskih rokova skopčano sa prekluzivnim dejstvom t. j. da se odnosna radnja ne može više preduzeti.

U disciplinskom postupku protiv sudaca pojavljuje se ministar pravde kao jedini pokretač disciplinskog progona (čl. 32 zak. o sud.).

Ovo je specijalni propis zakona o sucima, koji se u tom pogledu razlikuje od propisa kriviČnog zakona i kriviČnog postupka, koji propisuju ovlaštenja na pokretanje kriviČnog postupka (§§ 85, 86 k. z. i dr., §§ 1, 95, 375 zoskp.).

Zakon o sucima (čl. 29 i 31) je propisao prava i dužnosti državnih tužilaca kao tužilaca u disciplinskim stvarima. Ministar pravde nema prava ni dužnosti tužilaca u disciplinskim stvarima nego samo pravo pokretanja disciplinskog postupka. Pošto su time u zakonu o sucima, kao specijalnom zakonu, propisana prava i dužnosti državnih tužilaca s jedne strane te ministra pravde kao pokretača s druge strane, to su prava i dužnosti ministra pravde kao pokretača disciplinskoga postupka potpuno ustanovljena u čl. 32 zak. o suc., pa se ne mogu u smislu čl. 31 ekstenzivno tumačiti i nadopunjavati propisima z. o s. k. p. o državnim tužiocima kao usbsidijarnoga zakona.

Stoga se odredbe §. 95 od. IV. i § 109 od. III. i IV. z. o skp. ne mogu primijeniti na ministra pravde kao procesnog subjekta u disciplinskom postupku, nego samo na državne tužioce. Dosljedno tome moramo logički zaključiti nato, da za ministra pravde u disciplinskom postupku važi istaknuto pravilo, prema kojemu je propuštanje prekluzivnog roka vezano sa gubitkom prava na vršenje odnosnih radnja. To znači, da je ministar pravde obavezan, da u 14-dnevnom roku uputi višem državnom odnosno vrhovnom tužiocu spis o izvršenim izvidjajima protiv suca. Propusti li ministar da u ovom roku uputi spomenuti spis državnom tužiocu, tada gubi pravo, da po izmaku toga roka podnese ovaj spis, a dosljedno tome gubi pravo na gonjenje odnosno da nastavi disciplinski postupak, koji se sada imade obustaviti. (čl. 31 zak. o sud., § 337 toč. I sl. v, g, zoskp).

Iz ovih razloga je očito, da na stvari ništa ne mijenja, što čl. 32 nije izrijekom odredio, da se po isteku 14-dnevnog roka gubi pravo na dalji disciplinski postupak. Zakonska odredba mora se izvršiti. Ako na istom mjestu nije izričito spomenuta sankcija, tada se ona može i mora izvesti iz duha cijeloga zakona.

Uostalom imademo sličnih primjera i u kriviČnom zakonu, koji u § 85 odredjuje, da oštećenik mora u roku od 3 mjeseca podnijeti prijedlog na gonjenje. I ovdje zakon ne spominja nikakve sankcije, premda slijedeći §. 86, koji ustanovljuje rok za podignuće tužbe, izričito kaže, da će se postupak započeti samo na privatnu tužbu, podignutu unutar roka od 3 mjeseca po saznanju kriviČnoga djela.

Prema tome bi se moglo tumačiti, da oštećenik u smislu § 85. k. z. može podnijeti prijedlog i po izmaku tromjesečnog roka, jer zakon nije predvidio sankciju, kao što je to učinio u §-u 86. Medjutim uopće nema spora o tom, da je rok od 3 mjeseca prekluzivan, te da propustom toga roka oštećeni gubi pravo na gonjenje.

Stilizacija odredbe o roku u čl. 32 je istovjetna sa onom u §. 85 k. z. Zakonski izrazi »mora se podnijeti«, »imade se podnijeti«, »podnijet će se« jesu i po svojem gramatičkom te logičnom smislu i značenju posve istovjetni.

Do istog posljetka dolazimo i tumačenjem duha zakona:

Suci su nezavisni. U izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakvom vlašću, nego sude po zakonu. Sudac se ne može baviti takvim zanimanjem, koje bi bilo u opreci sa njegovim dostojanstvom i moglo dovesti u sumnju njegovu nepristranost. (čl. 14 i 15). Dosljedno tome ne smije sudac uopće doći u slično stanje sa istim učinkom, a naročito ne smije da se nalazi u takvom stanju više, no što je potrebno.

Nemarni sudac treba da iskusi zakonom zaprijećenu kaznu. Pošto nema presude bez prethodnoga disciplinskog postupka, to se ne može izbjeći stavljanju suca pod istragu.

Svaki gradjanin, koji stoji pod istragom ili optužbom, gubi na svojem ugledu i dostojanstvu. Za aktivnog suca vrijedi to u daleko jačoj mjeri, te se može kazati, da se sudac tada nalazi u takvom stanju, kao što je ono, koje predvidja čl. 15. No, kako rekosmo, ovo stanje je u danom momentu neizbježivo.

Ali se je zakon postarao, da ovakvo stanje ne traje dulje, nego što je potrebno, te da sudac u svojim pravima i u svojem ugledu ne pretrpi više, nego što to svrha postupka zahtijeva, pa nastoji, da ga, kolikogod je moguće, skrati u njegovom trajanju.

I kriviČni zakon je u tom pogledu priznao opravdanost interesa svakog gradjanina, da vječno ne bude pod istragom, te je i za već započeti kriviČni postupak propisao zastaru. (§ 79 odj. III. k. z.).

Obzirom na visoku i časnu dužnost suca zakonodavac je snažnije zaštitio suca. Osim zastare (čl. 45.) je propisao u čl. 32 prekluzivni 14-dnevni rok, u kojem je obavezao ministra pravde, da spis o dovršenim izvidjajima uputi višemu odnosno vrhovnomu državnomu tužiocu na dalji rad. Ova zakonska odredba je ne samo najbolja nego i jedina zaštita suca stavljegog pod disciplinsku istragu, kako protiv zloupotreba tako i samovolja državnih organa odnosno pokretača discplinskog progona.

Propisi o zastari zaštićuju suca, dok postupak još nije pokrenut. Zakon o sucima nije donio odredbu o zastarijevanju prava na gonjenje analogno ustanovi § 79 od. III., prema kojemu pravo na gonjenje bezuvjetno zastaruje, ako prodje dvaputa onoliko vremena, koliko se po zakonu traži.

Prema tome na osnovu samog čl. 45 trajanje disciplinskog postupka protiv suca vremenski nije ograničeno. Dovoljno je, da se pri izmaku trogodišnjeg roka od zadnje radnje izvrši bilo kakva radnja u izvidjanju disciplinske krivice.

Kraj ovakvog stanja stvari sudac bi bio izvržen na milost i nemilost pokretaču disciplinskoga postupka. Ako je kriv, imade biti kažnjen i to na način i kaznom, kako je to zakon odredio. Ali ne smije biti šikaniran i vječno stajati pod istragom, koja umanjuje čast i dostojanstvo njegovog položaja, a koja obzirom na aktivne procesne subjekte u disciplinskom postupku može dovesti u sumnju i nepristranost suca. Nije dužan nalaziti se u ovom teškom neprijatnom i ponižavajućem stanju dulje, nego što to traži svrha postupka. Stoga je zako-

i naredio ministru pravde, da u 14-dnevnom roku mora izvršiti gore spomenutu radnju. U protivnom slučaju gubi pravo na gonjenje.

U nedostatku ovoga propisa, ministar pravde bi mogao zadržavati spis i preko godine dana, što se nikako ne može dovesti u sklad ni sa jednogodišnjom subjektivnom zastarom iz čl. 45. Po zadnjoj alineji čl. 45 mogao bi zadržavati spis na neograničeno vrijeme.

Zakon u čl. 15 pretpostavlja zanimanje, koje može biti u opreci sa dostojanstvom sudačkog položaja i sprečavati ga u savjesnom i točnom vršenju dužnosti, pa čak i dovesti u sumnju njegovu nepristranost. U čl. 32 je zakon pretpostavio jednaku mogućnost šetnog uticaja na dostojanstvo sudačkog položaja, savjesno i točno vršenje sudačkih dužnosti, a tako isto i na sudačku nepristranost.

Vječni disciplinski postupak protiv suca, koji je povrijedio neku svoju službenu dužnost, a pogotovo protiv suca, koji je stvarno nevin, djeluje i psihološki štetno, te suca tako može sprečavati u savjesnom i točnom vršenju dužnosti. Pored toga vječna i stalno napeta puška sa strane pokretača disciplinskog postupka može dovesti u pitanje sudačku nepristranost, jer pod prijetnjom postupka uz želju, a i veliki interes, da se postupak jednom dovrši, sudac može doći u ovisnost, a time u neku ruku i pod stvarnu vlast pravosudno-upravne vlasti, što zakon u čl. 14 izrijekom hoće da onemogući.

Ad 2) Smatramo, da su gore izloženi razlozi dovoljni, da nas uvjere, da je spomenuti 14-dnevni rok prekluzivan, te da ministar pravde po izmaku toga roka ne može više podnašati spise državnom tužiocu na dalji rad, odnosno da ne može više nastaviti disciplinski postupak protiv suca.

Ipak da razmotrimo i drugu moguću zakonsku sankciju za slučaj propusta ovoga roka t. j. kaznu zbog povrede službene dužnosti.

Naveli smo već, da sam krivični postupak ne sadržaje nikakvu kaznu za slučaj povrede procesualne norme. Za službena lica ova se kazna izvodi iz njihovih disciplinskih propisa za povredu službene dužnosti.

Znamo, da državni tužilac vrijedja svoje službene dužnosti, ako u toku postupka ne preduzme, što je potrebno, ili to ne učini unutar zakonitog roka. Sudovi imaju pravo, da prijave članove državnog tužištva za povredu službenih dužnosti njihovim starješinama odnosno ministru pravde (čl. 18 zak. o drž. tuž.).

Sada nam se postavlja pitanje, da li bi ministar pravde povrijedio svoju službenu dužnost zanemarivanjem 14-dnevnog roka, te da li je za taj slučaj predvidjena kakva kazna?!

Ministar pravde je primarni i jedini pokretač disciplinskog postupka protiv suca. Ovaj postupak ministar pravde doduše pokreće po službenoj dužnosti, ili po dobivenim tužbama, ali ovo pokretanje disciplinskog postupka spada u opseg ministrove diskrecione ovlasti. On se ovdje rukovodi općim interesom i jedini je on nadležan, da odluči, da li je pokretanje disciplinskog postupka u općem interesu. Prema tome ovisi o nahodjenju samoga ministra, da li će pokrenuti disciplinski postupak protiv suca, odnosno da li će već pokrenuti postupak

obustaviti. Ministar pravde je dakle po svojoj službi ovlašten, da u 14-dnevnom roku uputi navedeni akt državnomu tužiocu na dalji rad, dok su nasuprot državni tužioci po svojoj službi dužni, da u zakonskim rokovima izvrše stanovite radnje.

Spomenuta ministrova ovlast je ograničena vremenski u čl. 32, koji je propisao 14-dnevni rok samo kao procesualnu dužnost ministra pravde, a ne kao dužnost, koja izvire iz njegove službe. Stoga ministar pravde propustom 14-dnevnog roka ne može ni povrijediti svoju službenu dužnost. Propustom upitne radnje u navedenom roku ministar pravde vrši svoju ovlast, da obustavi već započeti disciplinski postupak, kako to zakon i predmnijeva.

Ponavljamo: Zakoni se donašaju, da se izvrše. Ministar pravde je prvi zvan, da poštuje zakon, te da se u svojem radu strogo rukovodi prema zakonskim propisima. Postupa li protivno izričitoj odredbi čl. 32, gubi pravo, da ponovi odnosnu radnju.

Nadležnost sudskih i upravnih vlasti u sporovima glede zemljišta zemljišnih zajednica

Napisao Wagner Eugen, starješina sreskog suda u Krnjaku

U dva je navrata u posljednje vrijeme jedan okružni sud na području apelacionog suda u Zagrebu u parnicama smetanja posjeda izmedju članova iste zemljišne zajednice glede zemljišta zemljišnih zajednica zauzeo stanovište, da je nedopustiv redovni pravni put u takovim slučajevima, jer da postoji nadležnost upravnih vlasti. — U oba slučaja isključuje taj sud kao drugostepena vlast nadležost sudskih vlasti oslonom na ustanove §§ 50—54. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, napose na ustanovu § 52 istoga zakona, »u kojem se izričito ustanovljuje, da sve prijepore ovlaštenika glede načina izvršivanja ovlaštenickoga prava ima da rješava nadležna upravna vlast«, te § 53 cit. zakona, koji »izričito ustanovljuje nadležnost upravnih vlasti petitorne naravi, pa se iz toga imade izvesti logični zaključak, da su i za posesorni postupak isključivo nadležne upravne vlasti«.

I ako suprotno stanovištee, koje ću iznijeti u ovoj raspravi nije novo, jer ću u glavnom iznijeti one argumente, koji su u praksi već poznati, ipak smatram, da rasprava o tom nije suvišna, kad dva istovjetna slučaja jednog okružnog suda očito pokazuju, da se radi o načelnom stanovištu toga suda, koje je od tim većeg značaja, što u parnicama smetanja posjeda nema daljega pravnog lijeka.

I starija naša judikatura stajala je uglavnom na stanovištu, da navedeni prijepori izmedju ovlaštenika zemljišne zajednice, te izmedju ovlaštenika i same zemljišne zajednice spadaju pred političke vlasti. To stanovište opravdava se već navedenim ustanovama § 50—54 zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, a primjenjivano je jednako na sporove u pitanju posjeda i vlasničtva. Takovo gledište zauzele su i pojedine plenarne rješidbe stola sedmorice.

Dovoljno je medjutim ocijeniti samo slovo zakona, da se dodje do jasne slike o nadležnosti upravnih vlasti u pogledu rečenih sporova. a potom i o nadležnosti sudskih vlasti. U § 53 rečenoga zakona se navodi: »Ako nastane prijepor stoga, što se uskraćuje kome posvema ili djelomice ovlašteništvo, koji je ovlaštenik, ili što se kome podjeljuje ovlašteništvo, kojemu ovo ne pripada, ili barem ne u razmjerju onom, u kojem mu se podjeljuje, tad odlučuju o tom za nadzor nadležne upravne vlasti redovitim molbenim putem«, a u § 52 ovo: »Sve prijepore ovlaštenika glede uživanja ovlašteničkoga prava, u koliko je samo ovo neprijeporno, toli glede postojanja koli glede opsega, rješavaju za nadzor nadležne upravne vlasti.« Upravne vlasti su prema tome doista nadležne za izvršivanje nadzora nad zemljišnim zajednicama i za rješavanje prijepora izmedju ovlaštenika, odnosno izmedju ovlaštenika i same zemljišne zajednice, ali nipošto ne isključivo, nego samo u okviru dviju gore citiranih zakonskih ustanova. Drugim riječima: ta je nadležnost upravnih vlasti ograničena na slučajeve, kada se radi o nadzoru nad zemljišnim zajednicama, a u sporovima samo glede načina i opsega uživanja zemljišta zemljišnih zjednica, a ne kada se radi o sporu glede samoga posjeda zemljišta, a još manje, kad se radi o pitanju vlastništva.

U §§ 52 i 53 spomenutoga zakona naznačen je djelokrug upravnih vlasti u sporovima, koji nastaju na zemljištu zemljišnih zajednica. Upravne vlasti prema tome imadu se starati o tom, da se ovlaštenici pravilno koriste svim onim pravima, koja im daje zakon o zemljišnim zajednicama; rješavaju sukobe, koji nastaju izmedju ovlaštenika o načinu uživanja toga prava — dakle suzbijaju prekoračenja jednih na štetu drugih, te su dužne, da pružaju zaštitu onima, kojima se to pravo uskraćuje. Prava, koja ovlaštenici imadu glede zemljišta zemljišne zajednice, sastoje se u pravu paše, drvarenja i ostalim eventualnim pravima, koja su ustanovljena pravilnikom (statutom) same zemljišne zajednice. Upravne vlasti rješavaju sporove u pogledu izvršivanja samo tih prava, koja su ustanovljena pravilnikom i koja za ovlaštenike znače svrhu postajanja zemljišne zajednice.

Izvan toga djelokruga prestaje nadležnost upravnih vlasti, a dosljedno tome — argumento a contrario iz §§ 52 i 53 zakona — nastaje nadležnost sudskih vlasti. — Ako dakle nastanu sporovi ne u načinu i u opsegu uživanja medju ovlaštenicima, nego spor glede samog posjeda zemljišta, tu prestaje nadležnost upravnih vlasti, jer se radi o pitanju posjedovnog prava. Ovamo spadaju sporovi nastali u tom, što si ovlaštenici prisvajaju na zemljištu zemljišne zajednice ne samo ona prava, koja im daje pravilnik, nego i sva druga prava posjedovna ili vlasnička. Tu se radi o posvemašnjim (pravim) uzurpacijama zemljišta, koja su pojedini ovlaštenici ogradili ili drugim jasnim manifestacijama dovoljno izrazili svoju volju za isključivim uživanjem toga zemljišta na način posjednika ili vlasnika, naročito dugogodišnjim oranjem zemljišta, uzgajanjem šume uz istodobno odbijanje ostalih ovlaštenika od uzurpiranog zemljišta, pretvaranjem zemljišta u kamenolom ili slično uz isključivu eksploataciju jednog ovlaštenika, pretvaranjem zemljišta u bašće, vinograde, voćnjake ili drugim sličnim

promjenama kulture zemljišta. Takove uzurpacije — u koliko nisu u samom začetku suzbijene — osnivaju bez sumnje za ovlaštenike pravo posjeda, a dosljedno tome i pravo na posjedovnu zaštitu, jer je očito, da ovlaštenici navedeno zemljište ne uživaju više na način ovlaštenika zemljišne zajednice, nego na način pravog posjednika ili vlasnika zemljišta.

Dok se dakle sporovi kreću o onim pravima, koja su utemeljena pravilnikom za ovlaštenike, ostaju nadležne upravne vlasti, ali kada nastanu sporovi o samom posjedu zemljišta, bilo izmedju ovlaštenika, bilo izmedju ovlaštenika s jedne strane i zemljišne zajednice s druge strane, osnovana je nadležnost sudskih vlasti. Za rješenje sporova o posjedu stvari i prava u načelu su nadležni sudovi, a samo iznimno (n. pr. u posjedovnim sporovima medju zadrugarima) druge vlasti. — Kako u navedenim slučajevima nema dovoljno uporišta u ustanovama zakona o uredjenju zemljišnih zajednica za iznimno sudovanje drugih vlasti, ostaje nadležnost redovnoga pravnog puta.

Istina je, da je granica izmedju nadležnosti sudskih i upravnih vlasti u pogledu sporova na zemljištu zemljišnih zajednica prema iznešenomu stanovištu dosta nesigurna. Medjutim sama ta okolnost ne smije ni suca ni upravnoga činovnika dovesti dotle, da tu granicu uopće poruši. I u drugim zakonima ima dosta nesigurnih granica u nadležnosti izmedju tih dviju pravnih vlasti (zakon o zadrugama, zakon o šumama), pa to ipak nije bila zapreka, da se ustanovi, kako na jednoj tako i na drugoj strani, sigurna praksa, koja je tu granicu opredijelila. Ako se pravilno tumače navedene zakonske odredbe, koje govore o nadležnosti upravnih vlasti, ne će biti teško postaviti u rečenim sporovima tu granicu na pravo mjesto. Istina je doduše i to, da je u sporovima na zajedničkom zemljištu zemljišnih zajednica utvrdjivanje nadležnosti oteščano time, što se ne može sa sigurnošću odmah utvrditi, kakovo si pravo ovlaštenik prisvaja, t. j. da li izvršuje samo svoje pravo ovlaštenika ili si prisvaja na zemljištu kakvo jače pravo. Medjutim će se u većini slučajeva već po njegovim radnjama, očitovanjima volje, moći nesumnjivo utvrditi namjera toga ovlaštenika, a u koliko to ipak nije moguće ili se tek pred upravnom vlašću utvrdi, da se radi o sporu glede posjeda ili vlasništva, lako će se uputiti stranke na redoviti pravni put ili obratno.

Najveće pogrješke i štete za stranke ne nastaju medjutim u ovakvim nesigurnim slučajevima, nego baš u slučajevima, koji su posve jasni. To su oni slučajevi, u kojima je nesumnjivo, da ovlaštenici uživaju dio zajedničkoga zemljišta već dugi niz godina ili na način posve različan od redovnog uživanja zajedničkog zemljišta. U takvim slučajevima posve je promašena djelatnost upravnih vlasti, kad faktično stanje upućuje na to, da se radi o stečenom posjedovnom pravu, a prema tome i o pravu na posjedovnu zaštitu. Takovi su sporovi posve gradjansko-pravne prirode. Najčešći i redovni sporovi nastaju u tome, da se medju ovlaštenicima iste zemljišne zajednice pojave smetanja u posjedu na zajedničkom zemljištu. Povede se parnica smetanja posjeda pred sudom, te se skupim uvidjajem sa mjerničkim vještacima ustanovi, da se radi o zajedničkom zemljištu. Tužba se zbog nenadležnosti

suda (nedopustivosti redovnog pravnog puta) odbija i povrijedjena stranka, koja je možda 30 i 40 godina uživala prijepor, gubi parnicu a nema nikakove zakonske zaštite, jer joj ni upravne vlasti ne mogu priznati više prava na prijeporu, nego samo ovlašteničko pravo. Njeno isključivo uživanje — pa i kroz vrijeme dosjelosti — ostaje bez učinka, ma da je po ogz. često stekla i pravo vlastništva. Najveće nepravde i štete nastaju za povrijedjenu stranku još i time, što mnogi podnašajući tužbu radi smetanja posjeda ni ne znaju, da je prijepor vlastništvo zemljišne zajednice, jer su ga uživali još njegovi prednici ili se nalazi tik uz njegovo zemljište.

Osim same zakonske argumentacije stanovište iznešeno u ovoj raspravi bliže je životu i odgovara više shvaćanju narodnomu. Premda narodno shvaćanje nema po zakonu nikakove obvezatne moći, ipak upravo u ovakvim slučajevima, u kojima uslijed mogućnosti raznoga tumačenja zakonskih propisa praksa koleba, treba da sudska praksa koraca uporedo sa životom i onim shvaćanjem, koje je narodu bliže i jasnije. U kraju, u kojem službujem, imade slučajeva, da se pojedini ovlaštenici nalaze u posjedu zemljišta zemljišnih zajednica preko 30 i 50 godina, pa su dosjelošću stekli i samo vlasništvo. Na tom su zemljištu uzgojili šume, podigli bašće i kuće, pa je posve suprotno narodnomu shvaćanju, da u takvim slučajevima nemaju posjedovne zaštite. U svim sporovima, koji nastaju glede tako uzurpiranih zemljišta, stranke se uvijek obraćaju samo sudu, i ako im je poznato, da je vlastništvo zemljišne zajednice. To je očitim dokazom, da narod shvaća samo sud nadležnim za rješavanje posjedovnih sporova.

Nema sumnje, da je i sama upravna vlast dužna, da na zajedničkom zemljištu štiti postojeće posjedovno stanje. Taj djelokrug ide samo u granicama ovlašteničkih prava. Ne ćemo poreći doduše sposobnost upravnih vlasti, da rješavaju sva sporna pitanja medju ovlaštenicima i u pogledu zajedničkog zemljišta, — naročito, ako se radi o nadležnosti sreskih načelstava, koja imadu zato kvalifikovano činovništvo; ali je očito, da je pitanje zaštite posjeda i prava vlastništva vrlo osjetljivo pitanje, koje se može pravilno i u duhu narodnog osjećaja o pitanju njegove svojine rješavati samo primjenom onih zakonskih propisa, koji su u skladu sa načelima posjedovnoga prava. Drugim riječima, to je moguće samo po načelima sudske judikature, jer su sudovi u prvom redu pozvani, da pružaju zaštitu posjeda, pa nema niti opravdanih razloga, da se taj djelokrug prenese i na druge vlasti.

Nema dakle ni zakonskih ni praktičnih razloga, da se nadležnost upravnih vlasti u pogledu sporova na zajedničkom zemljištu proširi na štetu sudskih vlasti širokim tumačenjem zakonskih propisa naročito §§ 5—54 spomenutoga zakona. U sudskoj judikaturi postoji mnogo rješitaba viših sudova, pa napose i plenarnih rješitaba stola sedmorice, koje opravdavaju nadležnost sudskih vlasti, kako je to gore iznešeno. Upućujem na rješidbe br. 258 Čimić I; rješidbe br. 740 i 741 Vragović II; te rješidbe br. 1114 i 1136 Vragović III. Poznata mi je iz najnovije sudske prakse i rješidba okružnoga suda u Petrinji od 19. listopada 1935. br. Pl. 537—35, koja stoji na istom gledištu.

Poznate su nadalje i mnoge rješidbe, koje stoje na stanovištu, da je ovlašteniku moguće steći dosjelošću pravo vlasništva na zajedničko zemljište (rješidbe br. 739, 740, 741 i 1114 Vragović III). Te rješidbe takodjer govore za opravdanost iznešenog stanovišta, jer ako se pred sudom može voditi spor izmedju ovlaštenika i same zemljišne zajednice o pitanju vlasništva, nema sumnje, da se istim razlozima može utemeljiti nadležnost suda u pitanjima posjedovnog prava. Uostalom, ako se i stane na suprotno stanovište, da ovlaštenici ne mogu dosjesti zajedničkog zemljišta, ne bi se time isključila ili umanjila nadležnost sudskih vlasti u rečenim sporovima, jer bi se to stanovište moglo opravdavati samo oslonom na ustanovu § 1462 o. g. z. onim istim razlozima, kojima se opravdava gledište, da u slučajevima suposjeda i su vlansičtva nema dosjelosti. O ovom je pitanju nadležnosti sudkih i upravnih vlasti u navedenim sporovima bilo već govora u našoj pravnoj literaturi kao uostalom i o drugim spornim pitanjima zakona o uredjenju zemljišnih zajednica. Neki su naši poznati i ugledni pravnici zastupali i mišljenje suprotno iznešenomu u ovoj raspravi, a postoje i mnoge rješidbe okružnih sudova i stola sedmorice protivne gore navedenima. Uopće ovo pitanje, kao i neka druga pitanja iz zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, sporna su su našoj pravnoj literaturi.*)

Dvije rješidbe jednoga okružnog suda, koje su mi dale povoda za ovu raspravu, u očitom su protuslovlju sa naprijed navedenim rješidbama, kao i navedenom rješidbom okružnog suda u Petrinji. To protuslovlje pokazuje, da se još ni danas — četrdeset godina nakon donašanja zakona o uredjenju zemljišnih zajednica — nije ustalila jednoobrazna praksa, koja bi radi važnosti predmeta i obilja slučajeva bila vrlo potrebna. Svrha je ovog članka, da — u koliko je moguće — učini jedan korak bliže tome cilju.

Ugovor pogrješno nazivan o »subvenciji« i prinos, koji po tom osnovu država daje brodarskim društvima

Napisao dr. Smodlaka J. Sloven, odvjetnik u Splitu.

U broju beogradskog »Braniča« za mjesec prosinac 1935. otisnut je pod gornjim naslovom članak gosp. dr. Djordja Ž. Mirkovića, koji je članak privukao moju pažnju, jer je predmet, o kojem radi, meni dobro poznat iz višegodišnjeg bližega dodira s našim parobrodarstvom i iz sudske prakse.

*) Navodim neke rasprave, koje se dotiču istog pitanja, djelomično sa suprotnim gledištem: Dr. I. Krbek Zem. zajednica, Zagreb 1922; Dr. E. Čimić Da li može ovlaštenik zemljišne zajednice steći dosjelošću pravo vlastnosti na nekretnosti svoje zem. zajednice (»Mjesečnik« 1913. br. 1—3); Dr. D. Marinić Zem. zajednice i dosjelost i nadležnost (»Mjesečnik« 1913. br. 12); Dr. J. Krmpotić Nadležnost redovnih sudova za rješavanje sporova o vlastništvu i posjedu nekretnina zemljišnih zajednica (»Mjesečnik« 1932. br. 6).

Pročitavši članak, dobio sam utisak, da pisac nije potpuno upućen u prilike našega pomorskog saobraćaja, a ni u posebne pravne odnose, koji postoje već preko pola vijeka izmedju naših obalnih parobrodarskih društava i državnih vlasti (najprije austrijskih i ugarskih, pa jugoslavenskih), na osnovu kojih je stvoren danas važeći ugovor, što ga je pisac uzeo u pretres, nazivajući ga ugovorom o subvenciji. Dalje sam sa začudjenjem primijetio, da gosp. dr. Mirković primjenjuje jednostavno na odnose izmedju naših parobrodarkih društava i kraljevine Jugoslavije francusko pravo, t. j. jedno inostrano pravo, koje, dok imamo naše posebne zakone, kao što ih imamo, ne može da ima praktične primjene u našoj državi. No i bez obzira na to, ne bi ni u samoj Francuskoj, po mojem mišljenju, njegova teorija o aktima vlasti (actes d'autorité) iz francuskog administrativnog prava mogla da se primijeni na ugovore o vršenju pomorskoga saobraćaja. Ove opaske dale su mi povod, da izložim svoje mišljenje o ovom predmetu.

Kada je govor o prinosu, koji država dalje parobrodarskim društvima, potrebno je prije svega razlikovati obalnu plovidbu, koja odgovara jednoj neophodno nužnoj potrebi primorskoga stanovišta, od subvencionirane prekomorske t. zv. daleke plovidbe, koja odgovara drugim interesima države. Francuska nema, jer i ne potrebuje, ovakvu parobrodsku putničku službu uzduž svoje morske obale i izmedju otoka, kao što ima naša država. Kada se u Francuskoj govori o subvencioniranju brodarskih društava i o odnosnim ugovorima, pod tim se redovito razumijeva prekomorska subvencionirana plovidba. Naprotiv se kod nas pod nazivom »subvencioniranih« parobrodarskih društava misli u prvom redu na društva obalne plovidbe, koja vrše saobraćajnu službu uzduž našega primorja. Ova je bitna razlika izbjegla gosp. dru. Mirkoviću, koji je na primjer ocjenjujući ugovor države s »Jadranskom Plovidbom«, jednim našim društvom obalne plovidbe, pomiješao pojmove francuske subvencionirane daleke prekomorske plovidbe s onima našeg obalnog parobrodarstva, iako su to dvije posve različite stvari.

Ulazeći u predmet, najprije treba da naglasim, da kod nas ne postoji ni formalno ni stvarno, nikakav ugovor o »subvenciji« obalne plovidbe. Izmedju države i nekih parobrodarskih društava postoje »Ugovori o organizaciji i vršenju redovnog pomorskog saobraćaja i prevoza pošte morem«, kako su ti ugovori izričito nazvani od strane ugovarajućih stranaka. Baš takav jedan ugovor uzeo je da ocijeni gosp. dr. Mirković. Ovi su ugovori bili zaključeni izmedju države i parobrodarskih društava obalne plovidbe 15 ožujka 1929 za trajanje od 10 godina, te su poznati pod skupnim imenom »Dugoročni ugovor«. Kako se razabira već iz naslova tih ugovora, t. zv. »subvencija«, koju prima obalno parobrodarstvo od države, nije ništa drugo nego nagrada za vršenje dotične ugovorne službe. Taj joj značaj nije bio nikada dosad osporen. Izraz »subvencija«, koji se u ovom slučaju pogrješno upotrebljava u običnom govoru, ne odgovara pravnoj naravi ove nagrade, a nije bio nikada ni u službenoj upotrebi. Još u prvim ugovorima, zaključivanim od austrijske državne uprave, stalno se upotrebljavaju za naknadu za vršenje službe društava obalne plovidbe izrazi »Entgelt« i »Entlohnung«, koji znače »naknada« ili »nagrada«,

— isti izrazi, koje upotrebljava gradjanski zakonik, gdje govori o ugovorima najma (službe za plaću).

U samom »Dugoročnom ugovoru« nigdje ne dolazi riječ »subvencija«, nego se naknada, koju društva primaju, nazivlje (čl. 27, »državni prinos za propisno i točno obavljanje cjelokupne službe, povjerene društvu, i svih obaveza preuzetih ugovorom«. S ovim se službenim nazivom nepobitno utvrdjuje, da se ovdje radi o »službama« ili uslugama nagradjenim od države, koje ona »povjerava« društvu, i o »obavezi« društva, da ih vrši za nju uz ugovoreni godišnji iznos u novcu, koji pretstavlja nagradu za obavljanu službu. U ugovoru izmedju države i parobrodarskih društava obalne plovidbe nije bitna obaveza društva, da će prenositi poštu i državne službenike besplano ili uz sniženu cijenu, kako to pogrješno smatra gosp. pisac. Po tom je ugovoru bitna obaveza obalnoga parobrodarstva (čl. 1), da će odnosno društvo uz ugovorenu nagradu u novcu podržavati redoviti saobraćaj na moru izmedju pojedinih mjesta primorja i otoka, koji bi inače morala da podržaje država svojim vlastitim brodovljem, kao što slično država podržaje saobraćaj na kopnu državnim željeznicama. Obalna plovidba omogućuje najbržim i najsigurnijim načinom saobraćaj po moru, bez kojega ne bi bio obezbijedjen pravovremeni prevoz vojske, policije i raznih državnih nadzornih organa iz jednoga primorskog mjesta u drugo, a pogotovu na otoke. Bez ovakvih redovitih i sigurnih parobrodarskih veza ne bi bio uopće moguć stalni dodir upravnih sudskih i drugih državnih vlasti s narodom, niti bi vlasti mogle da održavaju potrebne veze s pretpostavljenim organima državne uprave, niti medju sobom. Osim toga ove su veze neophodno potrebne za ishranu primorskoga i otočkoga sanovništva, kao i za prodaju proivzoda primorskoga kraja i otoka. Jednom riječju, da nema parobrodarske obalne plovidbe, bio bi ukočen sav javni i privredni život na našem primorju. Država je dužna, da ovome doskoči, a pošto joj ne prija, da u svojoj režiji podržaje taj pomorski saobraćaj, ona uzimlje za to u najam privatna društva.

Pored ove glavne i bitne obaveze (podržavanja saobraćaja na moru) društva obalne plovidbe se obvezuju istim ugovorom, da će bez posebne nagrade prenositi državnu poštu, da će prevoziti državne službenike uz snižene cijene i da će vršiti druge razne obaveze i podvrgavati se raznim ograničenjima predvidjenim u ugovoru. Takav ugovor države sa »subvencioniranim« parobrodarskim društvima obalne plovidbe nema ništa zajedničkoga sa vozarskim pomorskim ugovorom. Dosad nije nikome palo na pamet, da izjednačuje te dvije različite vrsti ugovora, te se je gosp. dr. Mirković uzalud trudio, da pobija njihovu istovjetnost. Ovakvi se ugovori sasma pravilno svrstavaju medju privatno-pravne ugovore o službi za plaću (najmu), jer se njima utvrdjuju predmet i uslovi usluga, koje društvo treba da vrši za državu, kao takodjer iznos i platežni uslovi nagrade za te usluge. Nijedna od obaveza, koje društvo prima prema državi, ne kosi se sa pojmom privatnoga prava.

Ali ne samo sadržaj nego i stilizacija ovih ugovora jasno pokazuje, da se ovdje radi o čisto privatno-pravnim odnosima. Već se u

uvodu ugovora izmedju države i društava obalne plovidbe od 15. ožujka 1929. jasno ističe, s pozivom na financijski zakon za god. 1929/30., da se zaključuje »Ugovor« izmedju Ministarstva saobraćaja u Beogradu »s jedne strane« i pojedinog parobrodarskoga društva »s druge strane«. U čl. 1. ugovora se kaže, da se društvo »o b v e z u j e«, da će održavati odnosni pomorski saobraćaj. U čl. 25. pako d r ž a v a jednako kao i d r u š t v o nazivlju sebe »u g o v o r n i m s t r a n a m a«. U istom članu je predvidjeno trajanje ugovora za 10 godina, š t o j e o b a v e z n o z a o b j e u g o v o r n e s t r a n k e.

Uostalom ovaj ugovor od 15. ožujka 1929. zaključen izmedju Ministarstva saobraćaja i pojedinih parobrodarskih društava obalne plovidbe (prvi pismeni ugovor te vrsti u Jugoslaviji) u stvari nije drugo nego kopija sličnih ugovora, koji su krajem XIX. i početkom XX. vijeka bili zaključivani izmedju ovih naših društava, odnosno njihovih prethodnika, na jednoj strani i austrijske ili ugarske vlade na drugoj srani. U toku od preko pola stoljeća, otkad važe ovi ugovori, nije nikada nikome palo na pamet, da u teoriji ili u praksi ospori privatnopravni značaj njihov i njihovu dvostrano obaveznu snagu.

U ovim ugovorima činjene su više puta izmjene, ali vazda s pristankom obiju ugovornih stranaka. I u našoj državi bile su dogovorno izvršene neke izmjene »Dugoročnog ugovora«. Tako je 1. travnja 1932. bio zaključen sporazum izmedju Jadranske plovidbe, našega najjačega društva obalne plovidbe, i države zastupane od Ministarstva saobraćaja, po kojem je bila smanjena godišnja ugovorna plovidba društva od 990.021 morskih milja na 855.925 morskih milja i istovremeno snižen državni prinos od D 30,824.352 na D 29,000.000.

Ali nikad, pa ni u vrijeme rata, nije bio učinjen pokušaj od strane državnih vlasti, da se ovi ugovori jednostrano ukinu ili da se izmijene njihovi uslovi bez pristanka drugog ugovaratelja, niti je ijedan pravnik izrazio mišljenje, da je država po zakonu vlasna, da tako postupa.

Što se tiče novčane nagrade, koju parobrodarska društva obalne plovidbe primaju godišnje na osnovu »Dugoročnog ugovora« od države (t. zv. »subvencija«), ta nagrada, razumije se, nije vozarina. Svaki put, kada država prevozi za svoj račun stvari ili ljude (n. pr. vojsku), dolazi se do zaključka posebnog ugovora o vozarini, pa je država na osnovu tog ugovora dužna, da plati vozarinu — i ona ju stvarno i plaća u iznosu, koji se sporazumno utanači. Ovi ugovori vozarine su nezavisni od »subvencije«, koju društvo prima, a isto tako je i »subvencija« nezavisna od vozarine, jer bi država i onda, kada ne bi preko godine prevezla ni jedan tovar robe niti jedno službeno ili vojničko lice, svejedno bila dužna, da plaća društvu ugovorenu »subvenciju«. S time, što je »Dugoročnim ugovorom« odobren državi popust na cijenama vožnje dolazi država u isti položaj s onim privatnim mušterijama društva, kojima društvo posebnim ugovorima (»refakcije« i sličnima) odobrava smanjenje cijena podvoza. Ti pojedinci kao i država dobivaju popust na vozarini, premda oni ne plaćaju društvu godišnju »subvenciju«.

Na način ovdje izložen bio je uvijek dosada stalno shvaćen odnos izmedju države i obalnih parobrodarskih društava i od strane

naše državne uprave. U službenim spisima Ministarstva saobraćaja i drugih državnih nadleštava uvijek se dosljedno ističe, kako »d r ž a v a n e m a s o p s t v e n i h p a r o b r o d a z a o s i g u r a n j e r e d o v n o g p o m o r s k o g s a o b r a ć a j a n a p r i m o r j u i o s t r v i m a«, kako je ona stoga »p o v j e r i l a v r š e n j e t e s l u ž b e p r i v a t n i m p a r o b r o d a r s k i m p o d u z e ć i m a«, te kako je (od riječi do riječi o vako u službenim aktima Ministarstva saobraćaja) »za to d r ž a v a s t u p i l a u u g o v o r n i o d n o š a j, po kome su preduzeća uzela na sebe podržavanje stanovitog broja pruga i vršenje specijalnih obaveza . . ., a d r ž a v a s d r u g e s t r a n e d u ž n a j e, d a p r e d u z e ć i m a p l a ć a i z v j e s n u n a k n a d u«.

Ovakva rješenja o »subvenciji« obalnim društvima s ovakvim obrazloženjima bila su potvrdjivana od godine 1924. dalje od Ministarskog savjeta, i iznosi, potrebni za »subvenciju« bili su uvrštavani u državni budžet na ime »državnog prinosa r a d i n a k n a d e t r o š k o v a z a s l u ž b u r e d o v n o g p o m o r s k o g s a o b r a ć a j a«.

Prema svemu naprijed izloženome valja da je svakome jasno, da je ugovor o vršenju pomorskog saobraćaja privatno-pravni ugovor. Nije stoga točna tvrdnja gosp. Mirkovića, da se ugovor, koji on nazivlje »o subvenciji«, ne može smatrati jednim od oblika pravatno-pravnih ugovora, nego da je to za državu »akt vlasti« zbog toga, što država »ima za cilj«, da potpomogne zadovoljenje izvjesnih javno-pravnih interesa«.

Po propisima našeg upravnog prava država je nosilac javno-pravnih interesa, ali to ne daje ugovoru, koji ona sklapa sa gradjanskim licem, javno-pravni značaj, iako su u pitanju javni interesi. Na osnovu propisa gradjanskoga zakonika pobuda ili krajnji cilj pristanka jedne ili druge ugovorne strane nema nikakva uticaja na važnost ugovora, osim ako su izrično postavljeni kao uslov (§ 901. o. g. z.), a toga u našem slučaju nema. Stoga cilj države (javno-pravni interesi) pri sklapanju ovih ugovora o vršenju pomorskog saobraćaja ne može da promijeni privatno-pravnu narav ugovora.

Ni po francuskom pravu, na koje se pozivlje gosp. dr. Mirković, ovakvi ugovori ne bi spadali u red javno-pravnih ugovora. Francusko administrativno pravo poznaje dva načina djelovanja upravnih vlasti Upravni organi mogu da djeluju ili u svojstvu pretstavnika države kao vlasti, ili kao pretstavnici države kao pravnog lica. U prvom slučaju upravni organi vrše »akt vlasti« (acte d'autorité), a u drugom slučaju vrše akt uprave imovine (acte de gestion)[1]). Upravni organi vrše »akt vlasti« samo onda, kada izdaju naredbe i zabrane u svojstvu države kao vlasti. Kada pak stiču prava i primaju obaveze za državu kao pravno lice, tada vrše akt imovinske uprave. Akte ove posljednje vrste mogu da vrše ne samo u interesu privatnoga državnog erara nego i u interesu svih gradjana, u cilju osiguranja javnih službaba (services publics), dakle u cilju zadovoljenja javno-pravnih interesa. Takav je baš slučaj, kada država ugovorom s parobrodarskim društvima stiče prava i prima obaveze u cilju održanja pomorskog saobraćaja potrebnoga sta-

1) H. B e r t h é l e m y, Droit administratif, Ed. Rousseau & Cie Paris 1926, str. 25, 26, 48.

novništvu. Ovakav ugovor je prema tome i za francusko pravo kao i kod nas akt uprave imovine (acte de gestion) i kao takav privatno-pravne prirode.

Iz toga, što se kod nas otpravljanje pošte smatra javnom službom, ne može se izvoditi zaključak, da je i prenos pošte javna služba, pa da je i ugovor, koji se bavi tim prenosom, javnopravne prirode. Kod takvog zaključivanja gubi se s vida, da je jedno otpravljanje, a drugo prenos pošte. Nitko, mislim, ne će ustvrditi, da ugovor s jednim vlasnikom kola za prenos pošte iz jednog mjesta u drugo nije ugovor privatne prirode. Ako je otpravljanje pošte javna služba, prenos pošte to nikako nije.

Ne stoji ničim obrazložena tvrdnja gosp. dr. Mirkovića, da se u pomorsko-pravnoj nauci i u našoj sudskoj praksi ugovor o vršenju pomorskoga saobraćaja, ili o subvenciji, kako ga on nazivlje, smatra pogodbom o vršenju javne službe. I nauka i sudska praksa stoje na protivnom stanovištu, te nikako nisu osnovani zaključci, koje on izvodi iz svoje proizvoljne pretpostavke.

Pošto se ovdje radi o pogodbama privatno-pravne prirode, u kojima su obje ugovorne stranke jednake, ni jedna ni druga stranka nema pravo da jednostrano odustane od ugovora prije isteka ugovorenoga roka, ukoliko to nije u ugovoru predvidjeno. »Dugoročni ugovor« sadržaje samo dva taksativno navedena razloga raskida ugovora prije ugovorenoga roka. To su prestanak ili stečaj društva (čl. 26.) i prelaz većine akcija u ruke inostranaca (čl. 41.). Osim ta dva slučaja ni društvo ni država nisu nikako vlasni da jednostrano raskinu ugovor. Ako bi jedna stranka pokušala, da to samovlasno učini, druga bi ju mogla prisiliti, da poštuje i izvršuje ugovor, i to, razumije se, putem redovnog gradjanskoga suda.

I u Francuskoj je za privatno-pravne sporove izmedju države i pojedinaca načelno nadležan redovni gradjanski sud. Ali dok u toj zemlji jedan dio takvih sporova spada pod upravne sudove, sude kod nas o svim privatno-pravnim sporovima izmedju države i pojedinaca samo redovni gradjanski sudovi. Kako se vidi iz propisa o nadležnosti naših upravnih sudova, oni nisu po zakonu ovlašteni, da sude ni o kojem privatno-pravnom sporu. Jedan slučaj, koji možda ima pred očima gosp. Mirković, kada zastupa mišljenje, da bi o ugovorima o subvenciji mogla biti nadležna neka »administrativna jurisdikcija«, predvidjen je u § 134. zak. o opć. upravnom postupku. To je propis, koji predvidja nadležnost upravnog suda za sporove o naknadi štete koja bi nastala poništenjem pravosnažne odluke od strane najviše upravne vlasti u slučaju teške opasnosti za javne interese. Taj izuzetak ne može se primijeniti na slučaj raskida ugovora, kojima se bavimo, jer se odnosi samo na odluke (»akta vlasti«) javno-pravne prirode (ne na ugovore), i jer je osim toga taj izuzetak ograničen na taksativno navedene slučajeve teške opasnosti za javne interese, dok su kod toga isključni fiskalni interesi.[2])

»Subvencija« obalne plovidbe nije, kako misli gosp. dr. Mirković neko »podsticanje brodarstva«, niti se ona daje u cilju omogućenja

2) Dr. Ivo Krbek. Komentar zakona o općem postupku, k §-u 134.

eksploatiranja nerentabilnih linija, niti je to pomoć za uspješnu borbu sa stranim konkurentima. »Subvencionirajući« obalnu plovidbu država nema u vidu pomoć brodarstva, nego, kako smo vidjeli, nuždu, da osigura saobraćaj na svojoj obali. Pošto je pak notorno, jer je više puta dokazano u praksi, da državu mnogo više stoji održavanje toga saobraćaja vlastitim brodovima, država sa sistemom »subvencioniranja« obalne plovidbe ne poklanja nikakve pomoći parobrodarskim društvima, nego naprotiv štedi na državnim izdacima.

Obalna parobrodarska društva, kada ne bi država to od njih tražila, i kada ih ne bi nagradjivala za tu službu, ne bi nikako podržavala nerentabilne linije (kao što su to u velikoj većini lokalne linije na našem Jadranu). Za ova društva ne postoji nužda, da drže te linije, koje su nužne stanovništvu i državi. Interesu društava najbolje odgovara, da te linije uopće ne podržavaju, jer su one i sa »subvencijom« pasivne.

U obalnoj plovidbi ne postoji niti strana konkurencija, kako misli gosp. dr. Mirković, ne praveći ni u ovom pogledu razliku izmedju obalne saobraćajne službe i prekomorske plovidbe. Pošto je kabotaža izmedju domaćih luka medjunarodnim ugovorima rezervirana domaćoj zastavi, strana konkurencija je isključena u obalnoj plovidbi. Zato subvencija obalne plovidbe nema ni značaj državne pomoći protiv strane konkurencije, niti ikakve veze sa tom konkurencijom.

Kao što država ne može da jednostrano raskine »Dugoročni ugovor«, ne može ona ni da samovlasno smanji iznos »subvencije«. U »Dugoročnom ugovoru« (čl. 45.) predvidjen je jedan jedini slučaj sniženja državnog prinosa, i to samo pri smanjenju ugovorne službe zbog neodoljive sile (vis maior), a i to uvijek u razmjeru sa još održanom službom. Jednostrano smanjenje ugovorene nagrade je isključeno prema propisu čl. 27. ugovora. Po ovom članku dopuštena je revizija u pogledu iznosa subvencije samo na dva načina: ili putem sporazuma ili rješenjem obraničkog suda. Prema tome »subvencija« ne može biti snižena jednostranom odlukom državne vlasti, kako gosp. dru. Mirkoviću izgleda moguće.

U tome što »Dugoročni ugovor« predvidja mogućnost revizije u pogledu iznosa subvencije gosp. dr. Mirković nalazi i potvrdu svojoj tezi, da je taj ugovor »pogodba o potpomaganju povlašćenih društava« u cilju održavanja pomorske službe. Klauzula o reviziji državnog prinosa nema cilj, koji se njemu pridvidja. Revizija je »subvencije« predvidjena samo i isključivo za slučaj izmjene u općim ekonomskim i valutarnim prilikama.

To se jasno razabira iz dikcije 4. stava čl. 27. »Dugoročnog ugovora«, gdje je rečeno, da će se moći pristupiti reviziji o iznosu državnog prinosa, »ako bi se za trajanja ugovora opće ekonomske i valutarne prilike izmijenile toliko, da bi jedna od ugovornih strana od daljeg izvršenja imala neopravdano veću korist odnosno štetu . . .« Nikakav drugi razlog revizije nije dopušten po ugovoru. Raison d'être ovakve revizije treba tražiti u posebnim prilikama, koje su postojale u vremenu zaključivanja ugovora (ožujak 1929.) sa brodarskim društvima obalne plovidbe, kada još nije bila stabilizovana naša valuta. Fluktuacija dinara bila je takva, da se nije moglo predvidjeti, gdje i

kada će se zaustaviti. U toj neizvjesnosti nalagali su opreznost i interes obiju ugovornih strana, da se za slučaj osjetljivoga skoka ili pada dinara predvidi revizija ugovora. Nikako pak ta klauzula o reviziji nije predvidjena, da se omogući »prilagodjavanje iznosa subvencije rezultatima, koje daje eksploatiranje brodova povlašćenog društva«. Protivno tvrdjenje je bez ikakvog osnova.

Gosp. dr. Mirković, koji se u svojem članku naročito osvrće na »Jadransku plovidbu«, te izriče sumnju, da ovo društvo možda ne vrši ili nije izvršilo sve svoje ugovorne obaveze prema državi. Ako ništa drugo, ovo bi valjda trebalo da bude razlog, kojim bi se dalo zakonski opravdati jednostrano raskinuće ugovora od strane države. Ovdje samo uzgred primjećujemo, da se — kako je »Dugoročni ugovor« zaključen u Beogradu, a društvo »Jadranska plovidba« ima svoje sjedište u Sušaku — na ovaj ugovorni odnos ne može primijeniti propis noveliranog § 918. austr. gradj. zakonika (exciptio non adimpleti contractus), jer taj noviji propis ne važi ni na području apelacionoga suda u Beogradu ni na području apelacionog suda u Zagrebu, pod koji spada Sušak.

Uostalom je gosp. dr. Mirković slabo obaviješten, kada vjeruje, da društvo, od njega spomenuto, nije ispunilo sve svoje obaveze prema državi, a posebno obavezu iz čl. 4. ugovora, u koju naročito upire prstom. Njemu očevidno nije poznato, da je naprijed spomenutim sporazumom od 1. travnja 1932., sklopljenim izmedju Ministarstva saobraćaja i »Jadranske plovidbe« bio izmedju ostalog također preinačen čl. 4. njemu poznatoga »Dugoročnog ugovora«. S tim naknadnim sporazumom, pošto je Ministarstvo utvrdilo, da je društvo prije ugovorenoga vremena sagradilo i obnovilo više brodske tonaže, nego je po ugovoru bilo dužno, obaveza društva za gradnju novih brodova bila je ograničena na ukupno 1000 bruto reg. tona. Za izgradnju tih brodova »Jadranska plovidba« ima po ugovoru još više od dvije godine vremena, te se ne može tvrditi, da ona nije ispunila i ovu obavezu.

Kada bi se naša društva obalne plovidbe stavila na stanovište gosp. dra. Mirkovića u pogledu pravnih posljedica neizvršenja ugovornih obaveza, tada bi ona s mnogo većim pravom nego država bila već davno mogla da jednostrano raskinu »Dugoročni ugovor«. Možda njemu nije poznato, što je poznato svima, koji se interesuju za naše morsko parobrodarstvo, da Ministarstvo saobraćaja ne vrši prema obalnim društvima obavezu predvidjenu u članu 27. »Dugoročnog ugovora«, po kojoj je državna uprava dužna, da isplaćuje tim društvima početkom svakoga mjeseca ugovoreni državni prinos za protekli mjesec, u jednakim mjesečnim obrocima. Ni subvencionirana društva daleke plovidbe ne primaju državni prinos u rokovima predvidjenim ugovorom, nego i njima kao i obalnim društvima država duguje velike iznose na ime zaostale subvencije.

Dok gosp. dr. Mirković u svojem članku pod III. br. 3 tvrdi, da je država ovlaštena, da smanji »subvenciju« na osnovu jednostrane odluke nadležnog organa, pod III. br. 2 točno veli, da je ugovor izmedju države i društva sinalagmatičan, što znači, da je dvostrano obavezan i privatno-pravne prirode. Na osnovu kakvog propisa upravni

orgn može da sam izmijeni jedan sinalagmatični ugovor, koji veže i državu, to ne može nikome da bude jasno. Ovo glavno protivurječje u članku gosp. dr. Mirkovića pokazuje, kako se neodoljivo nameće zaključak, da je ugovor o vršenju pomorskog saobraćaja dvostrani ugovor privatno-pravne prirode, koji može da se mijenja samo pristankom obiju stranaka ili na osnovu odluke redovnog gradjanskog suda.

Ovo važi toliko za ugovor države s društvima obalne plovidbe, koji je gosp. dr. Mirković uzeo u pretres u svome članku, koliko za ugovore države s drugim subvencioniranim parobrodarskim društvima, jer su i ovi ugovori, jednako kao i oni obalne plovidbe, privatno-pravni dvostruko obavezni ugovori.

Upogledu revizije ugovora dodajemo pri kraju još jednu napomenu. Po čl. 27. pravo, da traže reviziju visine prinosa, imaju obje ugovorne strane, — dakle ne samo država, nego i društva. Usporede li se cijene brodskog i gorivog materijala, plaće i ostali troškovi iz godine 1929. sa današnjima, teško da bi država imala interesa, da traži reviziju ugovora u današnjim privrednim prilikama. Prije bi to bilo u interesu društava. Ali dok društva miruju, jamačno nije u interesu države potezati ovo pitanje, a još manje misliti na jednostrano raksidanje »Dugoročnog ugovora«.

Zar k moratoriju još i valorizacija?

Priopćio dr. M. B., odvjetnik u Zagrebu.

U drugom broju »Mjesečnika« ove godine otisnut je članak odvjetnika u Ogulinu gosp. dr. Sokolić Milana pod naslovom: »Potreba zakona o moratoriju i valorizaciji«.

Uredništvo »Mjesečnika« običaje, ako u svojem poznatom liberalitetu naziranja i shvaćanja donosi članke, s kojim se ne slaže, da svoje suprotno gledište istakne barem sa kratkom bilješkom, e da čitatelj znade, da se uredništvo u konkretnom slučaju ne slaže sa piscem.

Kod uvodno spomenutog članka, u pomanjkanju svake opaske sa strane uredništva, čitalac doista ne znade, da li je uredništvo prihvatilo prijedlog p iščev, »da se svi dugovi iz vremena od 28. listopada 1918. do uključivo 20. travnja 1932.« svedu jednim potezom pera na jednu četvrtinu nominalne vrijednosti.*

U koliko se u članku iznose dva konkretna slučaja nesklada vrednota tokom vremena, nema tome što da se primijeti, jer se za sta-

*) Iz uvrštenja članaka u ovaj naš list ne valja zaključivati, da se uredništvo uopće i u svim pojedinostima slaže sa navodima pisaca ako protivno i ne istakne u opasci. Za ispravnost svojih članaka i pojedinih navoda u njima odgovaraju pisci. U uredništvu se ne mogu članci podvrgavati posebnomu i svestranomu proučavanju. Kačšto se uvrsti članak, da se potakne rasprava o predmetu, o kojem radi, te u njemu izneseni navodi, isprave, odnosno eventualni prijedlog preinači. U najnovije doba uvrštena su dva takova članka, od kojih je jedan od dra Milana Sokolića, na koji se je gosp. pisac ukratko osvrnuo, a da nije prema svojemu mišljenju naročito preinačio Sokolićev prijedlog, odnosno iznio svoj posebni prijedlog. (Opas. ured.).

novite teze uvijek nalaze pojedini primjeri, ali se ti pojedinačni slučajevi ne smiju generalizirati, pošto u nacionalnoj ekonomiji vrijedi prije svega — statistika.

Pitanje pak, na koje pisac prelazi, nakon što je iznio svoje praktične slučajeve, zamašno je i složeno, o tome su kazali svoj sud mnoge doista zvane glave, a da se ipak nisu mogle složiti niti glede temeljnih načela, kako bi se pitanje najpravednije i najbolje — za općenitost — riješilo.

Presjeći sve to jednim potezom pera, bilo bi odveć jednostavno sredstvo, e da bi moglo biti uspješno. No mislim, da nitko, tko dublje zadje u srž stvari, ne može prijedlog o otpisu najvećeg dijela tražbina smatrati rješenjem problema.

Neopravdanost ovakovog rješenja proizlazi već iz činjenice, što pisac predvidja ispravak nominalne novčane tražbine podjednako za sve tražbine iz vremena unutar 28. listopada 1918. do 20. travnja 1932., ne držeći na umu, da se je i kupovna snaga novca i unutarnja vrijednost najrazličitije robe, nekretnina itd. unutar spomenutoga vremenskoga razdoblja od trinaest i pô godina znatno mijenjala. Pri tome se ne smije zaboraviti, da su vjerovnici sa područja »krunskih novčanica« prigodom pretvorbe krunske valute u zajedničku — dinarsku — uslijed dekretirane relacije s jedne strane, te povodom uskrate izmjene mnogih novčanica — hiljadarka radi sumnje ispravnih markica s druge strane, već dovoljno nastradali.

Prema piščevom prijedlogu primjerice tražbina, nastala 30. ožujka 1932. treba da se svede na jednu četvrtinu, plativu u duljem vremenskom razdoblju, obročno, dok bi jednaka tražbina, nastala 30. travnja 1932., dakle mjesec dana kasnije, ostala neskraćena u svojoj nominalnoj vrijednosti, plativa odmah.

Ne smatram se zvanim, da glede potaknutog pitanja iznosim svoje mišljenje. Ali upućujem, da je zakonodavac, donoseći svojedobno prvi zakon o zaštiti zemljoradnika, temeljnu odredbu o dozvoli moratorija formulirao bio kako slijedi: »Dok se ne donese zakon o konverziji zemljoradničkih dugova . . .«

Ne može se kazati. da je svojedobna zamisao zakonodavca odnosno naredbodavca bila loša. Na žalost je naredbodavac kod kasnijega zakonskog uredjenja ovoga pitanja zaboravio na polaznu točku, t. j. na to, da je od početka konačno rješenje ovoga problema nazrijevao u konverziji tih dugova, koja do danas nije ni provedena niti započeta, što više ova je prvobitna zamisao — čini se — napuštena.

Da li je potrebniji zaštite zemljoposjednik, sa 70 hektara zemljišta i nešto duga, ili »mali kapitalista«, teško je generalizirati. Ipak nam statistika ovdje vrijedi više od mnogoga mudrovanja.

Prema anketi »Udruženja vojvodjanskih banaka« (Vidi »Obzor« od 5. ožujka 1936. br. 54, 4. str., 4. stupac: »Seljački dugovi u Vojvodini«) »više od polovice seljačkih dugova otpada na dugove od preko 20.000 D, dok ima više od polovice ulagača sa uloženom svotom od D 5000«.

Kako banke redovito daju vjeresiju samo do 50% vrijednosti zemljišta, znači, da ona navedena skupina zemljoradnika (sa teretom od

preko 20.000 D po osobi) imade nekretnog posjeda preko 40.000 D svaki prosječno.

Da li treba štititi samo zemljoradnika, koji imade nekretnina u vrijednosti od preko 40.000 D, ili je vrijedan zaštita »kapitalista«, koji posjeduje 5000 D (moguće cio njegov imetak i uštedjevina!).

Već postojeći stečajni zakon i drugi — kako je poznato — daju malom štediši naročito pogodovan položaj.

Osvijetlivši dakle pitanje i s druge strane prepuštam čitaocu, da sam povuče dalje zaključke o pravičnosti i svrsishodnosti predložene valorizacije.

Izvodjenje dokaza pred gradjanskim prizivnim sudom

Napisao Lečnik Miloš, sudac okruž. suda u Zagrebu.

I. — Stanje po starom gradjanskom parničnom postupniku. — Prema propisu § 330. staroga grpp. iz god. 1852., koji je važio na području bivše Hrvatske i Slavonije, sud drugog stepena nije bio ovlašten, da sam provadja ma koje dokaze. Ako je on povodom priziva držao, da je shodno provesti dokaze očevidom i vještacima, koje prvi sud nije proveo; ili ako je smatrao, da je potrebno saslušati svjedoke, ponudjene po jednoj ili drugoj stranci tečajem parnice, koje prvi sud nije saslušao; ili ako je prizivni sud držao, da je niži sud odbio ponudjeni dokaz ispravama neopravdano, onda je mogao taj viši sud odrediti očevid i saslušanje vještaka i svjedoka. Isto tako postupao je prizivni sud i onda, ako je pronašao, da je već preduzeti očevid nedostatan i nepotpun; ili da se već saslušani vještaci ili svjedoci nisu dovoljno jasno očitovali o svim okolnostima, pa je odredio popunjenje očevida ili ponovni očevid, te ponovno saslušanje već saslušanih vještaka i svjedoka. U svakom takovom slučaju morao je viši sud presudu prvoga suda ukinuti, te odrediti, da prvi sud odnosna dokazala ima provesti, a zatim da prema stanju stvari izreče novu presudu.

Ako je dakle prvi sud propustio, da u parnici, koja je već u prvom stepenu trajala obično više godina, presluša samo jednoga od eventualno vrlo brojnih po strankama ponudjenih svjedoka; ili ako samo jednoga svjedoka ili vještaka nije preslušao samo o jednoj od eventualno brojnih navoda stranaka; ili ako nije proveo dokaz kakovim spisom ili drugom ispravom, jer je smatrao okolnosti, o kojima bi se imao prema prijedlogu stranaka provesti dokaz, za ishod parnice neodlučnima; ili jer možda uslijed opširnosti spisa i parničnoga gradiva ove okolnosti previdio, onda je viši sud poništio cijelu presudu i time srušio zgradu, koja je bila podignuta sa mnogo truda i napora. Tako je mogao i viši sud postupati ne samo jedanput, nego ponovno i neograničeno, pošto se je moglo desiti, da je povodom svakog novoga priziva u istoj parnici mogao pronaći nove manjkavosti u postupku prvoga suda, koje kod prvašnjih priziva nije primijetio. Tako su se mogle presude ukidati bez ograničenja, a prvi sud, kod kojega su se suci medjutim radi višegodišnjega trajanja parnice možda već više puta mijenjali, morao je često sve

parnično gradivo iznova obradjivati i često iznova provadjati sve dokaze, a ne samo one, kojih izvodjenje je naredio viši sud.

U praksi nisu bili rijetki slučajevi, da je prvostepeni sud nakon ukidanja presude i nakon što je prema naredbi višega suda proveo dokaz n. pr. kakovim spisom ili ponovnim saslušanjem jednoga svjedoka, donio doslovno istu presudu kao ranije, pa je kod toga možda spomenuo, da novo dokazivanje nije promijenilo već prije ustanovljeno stanje.

Da su bile parnice po starom grpp. vanredno dugtrajne, posljedica je, istina, u prvom redu općenitog načela pismenosti i posrednosti postupka, ali je imao pri tom svoj priličan dio i propis § 330. staroga grpp. I ovaj propis i praksa, kako se je ona trajno ustalila na tom temelju, prouzrokovali su sve teške i nepovoljne posljedice, koje su bile spojene sa dugim trajanjem postupka: parnice vanredno skupocjene, tako da su troškovi često prelazili utuženu glavnicu, nepovjerenje naroda u instituciju državnih sudova, osnivanje raznih sudova, sastavljenih od nezavisnih izabranih sudaca, kojih presude su u glavnom nepobojne pravnim lijekovima, i koji sudovi su radi brzine postupka preuzimali sve u većoj mjeri agende državnih sudova. K svemu tomu pridružilo se je konačno i smalaksavanje povjerenja samih sudaca i ostalih sudskih organa u svoj vlastiti rad, pa i u samu ustanovu državnih sudova. Valja osobito istaknuti, da su stranke davale prednost izabranim sudovima, kojih se presude, kako je rečeno, redovito ne mogu pobijati, iz čega proizlazi, da stranke polažu veću važnost na brzinu postupka, pa makar ona bila štetna kod ustanovljenja istine. Potreba hitne i temeljite reforme gradjanskog procesnoga prava bila je prema tome očita.

II. — S t a n j e d e l e g e f e r e n d a. — Ako je htio novi zakon temeljito preinačiti gore opisano stanje, morao se novi postupak osnovati na potpuno drugim načelima u cilju požurivanja procesa. Glavno sredstvo za ovu svrhu našli su moderni procesni zakoni u usmenosti i neposrednosti postupka i u tjeranju procesa po službenoj dužnosti. Pismeni podnesci, istina, dopuštaju se, i što više oni se zahtijevaju, ali se propisuje, da imadu biti kratki i stvarni, opširnost u njima se kažnjava; suvišni podnesci imaju se strankama vratiti; sve, što su stranke pred sudom pismeno navele, imadu iznositi tako, da ima biti vox viva stranaka odnosno njihovih zastupnika — ona osvježujuća sila, koja imade parnicu dovesti brzo do svršetka, t. j. do presude.

Što se napose tiče izvodjenja dokaza pred prizivnim sudom trebalo bi, ako se hoće dalje spomenute nedostatke potpuno otstraniti, prizivni sud ne samo ovlastiti, da sam izvede po prvom sudu propuštene ili nepotpuno provedne dokaze, nego bi bilo potrebno, da zakon propiše, da prizivni sud m o r a takove dokaze sam izvesti. Novo stanje imalo bi prema tomu biti baš protivno staromu stanju, — druga skrajnost istoga pitanja: Necesse po starom stanju odnosilo se je na ukidanje presude i to radi nemogućnosti provadjanja dokaza po prizivnom sudu, a de lege ferenda ima se odnositi na provadjanje dokaza po višem sudu. Ovakav bi se propis imao naravno odnositi jedino na slučajeve gdje se radi samo o manjim prazninama u postupku prvoga suda, naročito kada nastane potreba, da se izvodjenje dokaza opetuje ili nadopuni ispravama ili kraćem preslušanjem kojega svjedoka ili vještaka. Zakon naravno ne bi mogao točno odrediti, kada bi imala za prizivni sud

nastati dužnost neposrednog izvodjenja dokaza, ali bi ipak postignuo svoj cilj, jer bi ipak ograničio nepotrebna ukidanja presuda.

III. — S t a n j e p o n o v o m grpp. — Najprije treba napomenuti, da su iz ovoga prikaza otstranjeni oni novi dokazi, koje mogu stranke iznijeti u prizivnom postupku prema § 576. st. 2. rečenica 2. u toliko, u koliko njima hoće dokazati ili opovrgnuti opravdanost istaknutih prizivnih razloga. Ovakovi novi dokazi se ne odnose na gradivo, koje je predležalo prvomu sudu kod donošenja presude, pošto mogu stranke prema § 576. st. 2. reč. 1. grpp. u prizivnom postupku svoje zahtjeve i prigovore osnovati samo na onim činjenicama odnosno dokazima, koje su prema sadržini parničnoga spisa i presude već iznijele pred prvim sudom (zabrana novosti u prizivnom postupku), već se ovi novi dokazi (§ 576. st. 2. reč. 2.) tiču samo okolnosti procesualne naravi, naročito takovih, koje ima sud uvažavati po službenoj dužnosti. Ovamo spada n. pr. slučaj, da je sudac oglasio prvo ročište prerano, pa tuženi pobija presudu, donešenu zbog njegovog izostanka (§ 565. t. 4. grpp.).

Nema sumnje, da mora prizivni sud u takovim slučajevima provadjati dokaze — neposredno sam ili posredno preko prvoga suda — prije, nego donese svoju odluku, pa ne postoji potreba, da se ovo razjašnjava.

Kako ima postupati prizivni sud, ako se pojavi potreba, da se dokazi izvedeni pred prvostepenim sudom ponove, dopune, ili da se izvedu dokazi, koji su bili pred prvostepenim sudom samo ponudjeni a neizvedeni, odredjuje novi parnični postupnik u §§ 575., 582., 583., 590. st. 3. i konačno još u § 557. Novi grpp. n i j e zauzeo stanovište, da prizivni sud m o r a bez ukinuća pobijane presude provadjati dokaze, koji se mogu provesti bez štete za iscrpljivost u raspravljanju stvari po prizivnom sudu samom, nego je udario srednjim putem, pošto je ovlastio prizivni sud, da po svojem slobodnom nahodjenju ustanovi, ima li se prvostepena presuda ukinuti i stvar vratiti nižemu sudu ili se imaju dokazi provadjati pred prizivnim sudom. Ovo fakultativno ovlaštenje izrazio je zakon u §-u 582. st. 1. sa riječima, da prizivno vijeće m o ž e ponoviti ili dopuniti po prvom sudu već izvedene dokaze i naknadno izvoditi dokaze, koje su stranke bezuspješno ponudile u prvostepenom postupku.

Isto tako je zakon odredio u § 590. stav zadnji, da m o ž e prizivni sud u slučajevima, kada postoje uvjeti za ukidanje presude i za vraćanje stvari parničnomu sudu prvoga stepena, sam o samoj stvari presudom odlučiti, pošto po potrebi dopuni prvostepenu raspravu, umjesto da stvar vrati, a to onda, ako obje stranke suglasno predlažu ili ako prizivni sud po svojem nahodjenju smatra, da je to celishodno radi toga, da se uspori odlučivanje o prizivu ili da se znatno prištede troškovi. Prema tome ustanovljuje zakon u tom propisu dva momenta, koji imadu biti za prizivni sud mjerodavna kod odlučivanja o tom predmetu: 1. p o ž u r i v a n j e p a r n i c e, 2. p r i š t e d n j a n a t r o š k o v i m a. Prizivnomu sudu dakle ipak nisu dane slobodne ruke, da se suvereno odluči za jednu ili drugu alternativu, nego mora prema navedenoj zakonskoj ustanovi temeljito i brižljivo razmisliti, kada se odluči za jedno ili drugo.

Ne uvažavati propise §§ 557., 582., 583., 590. i 557. značilo bi oduzimati novomu postupku sredstva, koja je moderni zakonodavac smatrao inte-

gralnim njegovim dijelovima, bez kojih ne bi bio novi postupnik nepotpun u smislu moderne nauke o gradjanskom postupku, jer se ne bi razlikovao od staroga grpp., koji je sa svojim propisom u §-u 330. nužno tražio temeljitu reformu. Neispravnim tumačenjem navedenih novih propisa bi se s vremenom uvela odnosno pridržala stara praksa dugotrajnih i skupocjenih parnica, koju pojavu je htio novi postupnik u prvom redu otstraniti. A da taj »usus tyrannus« ipak nije nepobjedljiv, o tom imamo već davno dovoljnih dokaza u zemljama bivše Austrije.

I ako nema pravnoga lijeka protiv zaključaka, kojima se prema §-u 590. mogu ukidati prvostepene presude, ipak će prizivni sud iz gore navedenih razloga izvoditi dokaze i iza toga donijeti svoju meritornu presudu u slijedećim primjerima:

1. Prvi sud nije smatrao potrebnim, da provede dokaz kojim spisom n. pr. ostavinskoga ili krivičnoga suda ili kojom drugom ispravom n. pr. izvornim javnobilježničkim aktom ili uvjerenjem od koje vlasti, n. pr. župnog ureda o punodobnosti stranke, ili uvjerenjem banske uprave o državljanstvu stranke. U svim takovim primjerima značilo bi ukidanje presude i ponovno raspravljanje pred prvim sudom nerazmjerno veliki gubitak vremena i troškova, pošto može sam viši sud takove isprave pribaviti neposredno i na temelju svojega dokaznog zaključka, a i bez njega, ako se tim ispravama nema dokazivati koja sporna činjenica, nego su one predložene ili spomenute samo radi razjašnjenja, provesti taj dokaz čitanjem isprava.

2. Prvi sud sakupio je dokazno gradivo time, što je saslušao skoro sve ponudjene svjedoke a prešao preko nekojih isto tako predloženih svjedoka, jer se je uvjerio, da su za rješenje spora mjerodavne činjenice već dovoljno razjašnjene, ili se prvi sud nije obazirao na ponudjene vještake, viši sud ali drži, da je potrebno saslušanje ostalih svjedoka ili vještaka. U prvom primjeru treba saslušati samo jednoga ili dva svjedoka; u drugom primjeru ima biti vještačenje jednostavne vrsti n. pr. grafolozima. U jednom i u drugom primjeru traži ekonomija postupka, da takove dokaze provede sam prizivni sud, dakle na usmenu spornu prizivnu raspravu da pozove svjedoke odnosno vještake, kojih će iskazi biti kraći i jednostavniji tako, da ne će postojati opasnost, da se rasprava radi toga dokazivanja više puta odgadja. Prizivni će sud na osnovu tako dopunjenih dokaza moći odmah donijeti meritornu presudu.

3. Dokazivanje po prizivnom sudu će biti od koristi za stvar i onda, kada se ne radi o još ne saslušanim svjedocima ili vještacima, nego kada je prvostepeni sud prema uvjerenju prizivnog suda proveo dokaz takovim dokazalima nepotpuno, t. j. da svjedoke ili vještake o izvjesnoj okolnosti nije saslušao iscrpljivo ili ih nije saslušao o svim okolnostima, na koje su bili predloženi. Ponovno raspravljanje i dokazivanje pred prvostepenim sudom bi značilo nepotreban gubitak troškova i vremena. Ukidanje presude u takovim slučajevima bi bilo takodjer u očitoj opreci sa propisima § 590. stav zadnji.

4. Isto važi onda, ako prvostepeni sud nije iscrpljivo saslušao stranke radi dokazivanja, a i u slučaju, ako isti sud uopće nije dopustio dokaz saslušanjem stranaka. U prvom slučaju će biti saslušanje stranaka pred prizivnim sudom sasvim kratko, a u drugom slučaju će se moći saslušanje obaviti samo

na jednoj raspravi. Napomenuti valja, da je dokaz saslušanjem stranaka samo subsidijarnoga značaja ultima ratio u dokazivanju (§ 467. grpp.), koje saslušanje se izvadja samo, ako su drugi dokazi nedovoljni, ili ako nema drugih dokaza. Velika je dakle vjerojatnost, dapače je već sigurno, da nakon izvodjenja toga dokaza sud ne će trebati da provadja još druge dokaze, nego da će se rasprava obavom toga dokazivanja dovršiti. Kod toga ne smije se pustiti iz vida, da ponovno izvodjenje istih dokaza, pa bili to svjedoci, vještaci, očevid ili stranke, umara prvostepeni sud, koji uslijed toga gubi interes na što bržem i točnom rješenju spora, a na drugoj strani da takovo ponovno dokazivanje često ne dovede do posljetka, koji je očekivao prizivni sud. Potonji ne odlučuje na temelju neposrednoga utiska od strane parničnih stranaka, svjedoka i drugih dokazala, dakle je na slabijem položaju nego prvi sud, pa treba da je već radi toga vanredno oprezan, kada se radi o preispitivanju činjenica, utvrdjenih po nižem sudu.

Provodjenje manje opširnih dokaza po prizivnom sudu je korisno i za praksu nižih sudova. Ovi će tako imati priliku, da vide, na koji način obavljaju dokazivanje stariji i iskusniji suci i kako se iskazi ispsravno utvrdjuju na zapisnik. Konačno ne će biti bez koristi ni prizivnim sucima, koji eventualno već dugo nisu u izravnom doticaju sa strankama, jer će se tako lakše predočiti poteškoće, koje mora prvi sud svladati kod sakupljanja dokaznoga gradiva.

Prizivni sud, istina, ima po zakonu (§§ 556. i 576.) u prvom redu zadaću meritorne kritike pobijanja presude, prizivu je odredjen značaj preispitivanja. Ali ovo načelo nije u protuslovlju sa propisima §§ 575., 582., 583., 590. i 597, pošto će biti dokazi, po prizivnom sudu izvedeni, obično manjeg opsega i manje važnosti, a glavno procesno gradivo će ostati i nakon izvodjenja dokaza pred prizivnim sudom netaknuto. I nakon takovoga dokazivanja će ostati glavna zadaća prizivnog suda dakle još uvijek u kritiziranju i preispitivanju niže stepene odluke.

IV. — Postupak kod izvodjenja dokaza. — Takodjer za ovo izvodjenje dokaza važi općeniti propis § 557., da se imaju primjenjivati propisi o postupku pred zbornim sudovima prvoga stepena — dakle § 372. do 479., u koliko naredjenja o prizivnom postupku što drugo ne propisuju. Glavne razlike izmedju postupka pred prizivnim i prvostepenim zbornim sudom u pogledu dokazivanja nalaze se u tome:

a) što u prizivnom postupku nije dopušten pripremni postupak, a to proizlazi iz toga, što se prema § 574. u slučaju, da nema predpostavaka za donošenje odluke prizivnoga vijeća ima odrediti ročište za usmenu prizivnu raspravu, a tečajem iste prema sadržaju §§ 576. i sl. nema mogućnosti za odredjivanje pripremnoga dokazivanja;

b) što prizivni sud može dokazni postupak provesti sam po propisima za prvostepeni sud, ili može odrediti, da se dokizivanje izvede po odredjenom ili zamoljenom sucu (§ 582., stav 2.) tako, da se propis § 372., prema kojemu se imaju svi dokazi provesti pred sudećim sudom, u koliko posredno dokazivanje nije dopušteno propisima §§ 247. stav zadnji, 396., 424., 448., i 464., nema primjenjivati na prizivni postupak.

Prema §§ 575. i 557. ima pretsjednik prizivnoga vijeća ista prava, kakova ima predsjednik vijeća kod okružnoga suda, odnosno sudac pojedinac.

Kada on izda naredbu za poziv stranaka, ima se brinuti zato, da prizivnomu vijeću na raspravi predloži sve dokazno gradivo, da radi kojega dokazivanja ne bi trebalo ročište odgadjati. Odgadjanje treba izbjegavati naročito radi toga, jer bi stranke, koje su raspravi pristupile, trpile veliku štetu, ako se prizivni sud ne nalazi na sjedištu prvostepenoga suda. Da bi pretsjednik mogao vršiti dužnosti, koje mu nalaže § 575., mora spise prvoga stepena potanko proučiti. On mora znati, koja po prvostepenom sudu odvijena dokazivanja treba obaviti, koje po prvostepenom sudu već izvedene dokaze treba ponoviti a koje dopuniti.

Naročito može pretsjednik na osnovu propisa § 247. narediti izvidjaje i prije, nego što otpočne usmena rasprava, ako postoji bojazan, da se inače ne bi mogle utvrditi okolnosti važne za odluku, ili da se koje dokazno sredstvo kasnije ne bi moglo više upotrijebiti, ili bi se moglo upotrijebiti pod znatno težim uslovima. U tu svrhu može pretsjednik prizivnoga vijeća narediti, da se izvrši prije rasprave uvidjaj na licu mjesta u prisuću parbenih stranaka, da se preslušaju vještaci; dalje oni svjedoci, koje kasnije ne bi bilo više moguće saslušati, n. pr. radi teške bolesti. — Isto tako može pretsjednik na temelju svoje diskrecionalne vlasti (§ 247.) narediti, da se za raspravu pribave dokazi, koje stranke niti nisu predložile, ili da se takovi dokazi predlože prije rasprave, ako u potonjem slučaju predleže uslovi iz § 247. st. 3.

Sva ova dokazivanja može pretsjednik prizivnog vijeća obaviti sam ili može narediti, da se provedu po odredjenom ili zamoljenom sucu. Ove pripremne naredbe pretsjednika, ne smiju prekoračiti propise §§ 247. i 575., te one nisu obvezne za vijeće. Vijeće ima na osnovu usmene rasprave donijeti zaključak, da li se novi dokazi pripuštaju ili se imaju dokazivanja prvostepenoga suda ponoviti ili samo dopuniti.

§§ 582. i 583. sadržavaju potanke propise o izvodjenju dokaza pred prizivnim sudom, po kojima može to dokazivanje obuhvaćati sve dokaze, koje može provadjati prvostepeni sud. Razlika u dokaznom postupku postoji prema tim propisima samo u tome, da prizivno vijeće slobodno odlučuje, hoće li dokaze provesti samo ili će narediti, da se izvedu pred zamoljenim ili odredjenim sucem, pošto nije vezano na propis § 372. reč. 1., prema kojemu se imaju po pravilu svi dokazi provesti po prvostepenom parničnom sudu. Samo u dva slučaja je slobodni izbor prizivnoga suda isključen:

a) u pogledu dokaza saslušanjem stranaka — i b) kod ponavljanja i dopunjenja već u prvom stepenu izvedenih dokaza. — U pogledu saslušanja stranaka vrijedi i za prizivni sud ustanova § 471. st. 2. i 3., prema kojoj se saslušanje stranaka ne može izvršiti po odredjenom sucu, a po zamoljenom samo onda, ako stranke zbog neotklonivih zapreka ne mogu lično doći ili bi to prouzrokovalo nerazmjerne troškove.

§ 583. sadržaje samo propise o saslušanju stranaka. Prizivni sud može narediti takovo dokazivanje i ako ovaj dokaz u prvom stepenu nije bio predložen niti izveden, pošto ga sud po § 467. st. 2. može narediti po službenoj dužnosti, pa je bio ovaj dokaz radi toga, premda neponudjen, ipak na raspoloženju prvomu sudu, tako da ga se ne može smatrati novim dokazom.

Ovo dokazivanje je i na drugom stepenu subsidijarnoga značaja; stranka mora biti saslušana najprije bez zakletve; iskaz pod zakletvom o istoj

činjenici može se naložiti samo jednoj stranci. Slijedom toga ne može biti stranka, koju je parnični sud saslušao bez zakletve, saslušana bez prizivnog suda i bez zakletve, ako je bila druga stranka po prvom sudu saslušana pod zakletvom; ali je dopušteno ponovno saslušanje stranke, koja je bila prije saslušana pod zakletvom, a to saslušanje mora biti pod zakletvom, kod čega se stranka samo opominje na već položenu zakletvu. Saslušanje stranke, koja je na prvoj instanciji uskratila iskaz pod zakletvom, ili samo ispitivanje može uslijediti, samo ako je stranka imala dovoljne razloge za uskraćivanje i ako opravdani razlog za uskraćivanje više ne postoji. Ovaj propis ima svoj razlog u tome, što se ne može pustiti stranci na volju, da si ona saslušanje prištedi za višu instanciju i sucu prvoga stepena onemogući, da donese presudu na temelju potpunoga gradiva. — Ako je dakle uskraćivanje bilo bezrazložno, prizivni sud ne može preispitivati, da li je prvi sud ispravno ustanovio činjenice, koje bi se imale dokazivati saslušanjem stranke, jer je sud sa pravom postupao u smislu § 477., ocjenjujući uskraćivanje stranke. — Ako je bilo uskraćivanje opravdano i ako razlozi traju još dalje, onda je odreka, iznesena pred prizivnim sudom, zakasnila, jer bi ona mogla uslijediti već pred prvim sudom.

Prizivni sud može (§ 590. st. 3.) bez upućenja stvari prvomu sudu sam provesti ili provesti dati do onda ne izvedena ili nepotpuno izvedena dokazivanja; ali se može odlučiti i zato, da sam dopuni prvostepenu raspravu. — Ako dakle smatra, da na prvom stepenu izneseni navodi stranaka nisu potpuni, može prizivni sud narediti usmenu prizivnu spornu raspravu u svrhu, da se uklone svi nedostaci, pa će pretsjednik prizivnoga vijeća ispitivanjem ili na drugi način raditi na tome, da se iznesu za odluku važne činjenice ili da se popune nedovoljni navodi o okolnostima, koje služe za obrazloženje ili pobijanje zahtjeva. Isto tako ima se pretsjednik brinuti zato, da se označe ili dopune dokazna sredstva za te navode (§ 246.). Za takovu prizivnu raspravu mjerodavni su samo propisi za postupak kod zbornoga suda prvoga stepena.

Takovu prizivnu rapravu, na kojoj se mogu provadjati i dokazi, može sud narediti, kada to smatra potrebnim (§ 590.). Razlozi celishodnosti će postojati bez sumnje, ako se dopunski postupak može provesti na jednoj samoj raspravi, ili ako ne bi njegovo provodjenje na drugoj prizivnoj raspravi prouzrokovalo više troškova ili bi bilo spojeno sa manjim troškovima nego provodjenje kod prvostepenoga suda. Nakon takove prizivne rasprave donesena presuda prizivnoga suda ne će glasiti onamo, da se prvostpena presuda ukida, nego da se sa preinačenjem prvostepene presude presudjuje n. pr. da je tužcni dužan platiti utuženi iznos. Ako donese prizivni sud istu presudu, kao što ju je donio prvi sud, onda presuda prizivnog suda ne će ni spomenuti prvostepenu presudu. Ali to vrijedi samo za slučaj, ako je bila odredjena sporna rasprava u svrhu nadopunjenja činjeničnih navoda, a ne vrijedi onda, kada su se kod prizivnoga suda provadjali samo dokazi.

Ako se upućenju stvari prvostepenomu sudu ne može izbjeći, mora zaključak o ukidanju sadržavati i pravno prosudjivanje spornoga slučaja. Potrebno je naime, da se dade prvomu sudu naputak, kako ima dalje postupati, da se prijašnje pogrješke ne ponove i da se nudja jamstvo za to, da će biti u naznačenom smjeru poveden postupak i na njegovom temelju donesena presuda po prizivnom sudu odobrena.

Nije dakle dovoljno, da prizivni sud u svojem zaključku naznači, koje činjenice se moraju razjasniti i u kojem pravcu su novi dokazi potrebni, nego mora navesti, kako on pravnu stvar prosudjuje. U zaključku izraženo pravno shvaćanje veže ne samo prvostepeni (§ 593.), nego i prizivni sud, jer bi inače bilo to vezanje bez smisla.

»Na žalost nekoji prizivni sudovi« — tako veli Neuman u svome tumaču str. 1399. — »bez iznimke i čak protivno molbama stranaka vole stvar upućivati prvostepenomu sudu. Riječ m o ž e u zadnjem stavu § 496. (sada § 590.) ne smije se tumačiti tako, kao da bi bilo prepušteno samovolji prizivnoga suda, da nadopunjenje sam izvede, ili da stvar povrati prvoj instanciji. Riječ m o ž e znači samo, da imade prizivni sud savjesno i brižljivo prosudjivati, da li postoje uslovi zato, da nadopunjenje sam preduzme. Ako uslova nema, onda prizivni sud mora sam nadopunjenje izvršiti.«

Novi gradj. parnič. postupnik je prema svemu tomu, ako ga se tumači, kako mora biti tumačen prema logičnomu tumačenju, stvarno ipak ispunio zahtjev, koji se je morao očekivati od savremenoga zakona. Samo ako on bude primjenjivan prema jedino mogućemu tumačenju, postići će se onaj cilj, koji je zakonodavac imao pred očima.

Ocjene i prikazi

Dr. Mehmed Begović, Šerijatsko bračno pravo (Beograd 1936.)

Već sam ranijom zgodom ukazao na potrebu, da se naši pravnici upoznaju sa šerijatskim pravom (v. moj prikaz djela H. Abdulaha Bušatlije, Šerijatski sudski postupnik, u »Mjesečniku« 1928., str. 443).

Sama činjenica, da je u našoj državi 1,600.000 muslimana u svojim ženidbenim, obiteljskim i nasljednim stvarima vezano za šerijatsko pravo, nameće našim pravnicima dužnost, da se s ovim pravom upoznaju. Pri tome dolazi još u obzir, da pred šerijatskim sudovima, koji su isključivo nadležni u ovim stvarima kao i u stvarima vakufa (islamskih vjerskih zaklada), mogu stranke zastupati odvjetnici koje god vjere jednako kao i pred redovnim sudovima.

Ali i pred redovne sudove dolaze po koji put pitanja, čije ispravno rješavanje zahtijeva poznavanje šerijatskoga prava (kao n. pr. pitanja valjanosti pravnog posla, koji je sklopio muž musliman glede ženine imovine bez naročitog ovlašćenja od strane žene). Osim toga je sucima potrebno poznavanje toga prava, da uzmogu u izvjesnim slučajevima prosuditi, da li je nadležan redovni ili šerijatski sud (kao n. pr. kada se radi o zahtjevima nezakonitog djeteta prema navodnomu nezakonitom ocu muslimanu).

Literatura o šerijatskom pravu na našem jeziku je još oskudna. Ukoliko imamo radova o tome, nisu svi potpuno pouzdani, jer medju njima ima i takvih, za koje je gradja crpljena ne iz izvornih arapkih vrela, nego tek iz druge ruke, i to većinom iz već zastarjelih djela. Obzirom na to smo pozdravili radove gosp. H. Abdulaha Bušatlije, sada člana vrhovnoga suda u Sarajevu, a naročito njegovo »Porodično i nasljedno pravo muslimana« (Sarajevo

1926.) i gore navedeno djelo »Šerijatski sudski postupnik« (Sarajevo 1927.), jer su ovim djelima prvi put obradjene sve za praksu potrebne partije šerijatskoga prava na osnovi izvornih arapskih vrela i upotrebom novije arapske literature.

Medjutim ova djela nisu zamišljena kao znanstvena djela u strogom smislu, nego samo kao priručnici za praktičnu upotrebu, kako to gosp. Bušatlija sam ističe u odnosnim predgovorima. — Gosp. dr. Mehmed Begović, docent za šerijatsko pravo na sveučilištu u Beogradu, stavio je pako sebi zadaću, da šerijatsko pravo na našem jeziku znanstveno obradjuje. Pošto je on u časopisima objavio nekoliko manjih radova, predaje sada javnosti u naslovu navedeno djelo o šerijatskom bračnom pravu.

U ovome djelu daje pisac najprije vrlo instruktivni uvod o šerijatskom pravu uopće, u kojem nas upoznaje sa značajem šerijatskoga prava, njegovim izvorima kao i sa sektama i školama u islamu. Ovaj dio će sa koristi čitati svaki, koji hoće da razumije duh šerijatskoga prava.

Sama materija bračnog prava razdijeljena je u četiri glave. U p r v o j glavi daje se prikaz o stanju bračnoga prava u Arabiji prije islama i o reformama, koje je donio islam. Iz ovoga zanimljivoga prikaza može se razabrati, da bračno pravo islama znači veliki napredak prema pravnomu stanju, kako ga je islam zatekao, a naročito da je položaj žene u mnogome poboljšan. U d r u g o j glavi raspravljaju se pitanja, koja se tiču sklapanja braka (zaruke, materijalne i formalne pretpostavke za valjan brak), u t r e ć o j glavi posljedice braka (učinak na lične i imovinske odnošaje bračnih drugova, bračni ugovori), a u četvrtoj glavi pitanja o prestanku braka.

Naročitu odliku ovoga djela vidim u tome, što se u njemu usporedjuje bračno pravo, kako se primjenjuje kod nas, sa bračnim pravom u drugim zemljama, gdje ima muslimana, a naročito u Egiptu i u Alžiru. Iz ove se usporedbe vidi, da se i u zemljama, u kojima još važi šerijatsko pravo, šerijatsko bračno pravo u zadnje vrijeme dosta razvilo, bilo zakonskim reformama bilo sudskom praksom. Naročito se pokazuje tendencija, da se ustanove šerijatskoga prava, koje nisu u skladu sa modernim shvaćanjima, kao što su sklapanje brakova malodobnika ispod četrnaeste godine, poligamija i jednostrano puštanje žene po mužu (talak, Verstossung) ili ukinu ili barem u svojoj primjeni što više ograniče. I praksa naših šerijatskih sudova povadja se, iako ne u punoj mjeri, za ovim tendencijama.

Drugu odliku ovog djela vidim u tome, što se osniva na bogatom gradivu. Vidi se, da se je pisac za svoj rad koristio ne samo arapskim vrelima i arapskom literaturom, nego i bogatom literaturom na francuskom i njemačkom jeziku. Nije uvažena literatura na engleskom jeziku, koja je, kako je to meni poznato, dosta bogata, vjerojatno zato, što pisac ne vlada ovim jezikom. Ali to u drugu ruku govori u prilog pisca, jer to dokazuje, da navodi samo ona djela, koja je zaista čitao. Nasuprot mora mu se prigovoriti, što je prešao preko odnosne literature na našem jeziku.

Državno zakonodavstvo, ukoliko zasjeca u ovu materiju, je dovoljno uvaženo. Isto tako je uvažena praksa šerijatskih sudova. — Ako se još doda, da pisac svako pitanje temeljito raspravlja, može se s pravom reći, da je literatura o šerijatskom pravu na našem jeziku sa ovim zaista vrlo uspjelim djelom obogatio.

B. Eisner

»Pravni život«, časopis za zakonodavstvo, judikaturu i literaturu. — (Izlazi u Beogradu, izdavači i urednici: Stojan Jovanović, načelnik ministarstva pravde; dr. Ivo Matijević, zamjenik vrh. drž. pravobranioca; dr. Ferdo Čulinović, pretsjednik okr. suda, i dr. Mihajlo Vinković, savjetnik vrh. drž. pravobranioštva).

Agilni izdavači »Pravosudja« pokrenuli su novi časopis pod gornjim naslovom. Po objavljenom programu taj će časopis donositi: 1. zakone, uredbe i pravilnike u punom tekstu; 2. uputstva, raspise i naredjenja pojedinih ministarstava u punom tekstu ili iscrpljivom izvatku već prema njihovoj važnosti; 3. rješidbe viših sudova (naših i stranih) državnog savjeta i glavne kontrole u kratkom ali ipak iscrpljivom sadržaju sa naznačenjem, gdje su objavljene ili su još neobjavljene; 4. pregled pravne literature, t. j. rasprava i članaka objavljenih u našim i stranim časopisima kao i novih knjiga sa kratkim prikazom njihovog sadržaja; 5. kratke bilješke o svima aktuelnim pravnim pitanjima, koja mogu zanimati naše pravnike.

Takav je časopis obzirom na naše prilike zaista potreban. Nažalost imamo još danas šest najviših sudova, što znači šest raznih sudskih praksa. Pošto je pravi život svakog od današnjih pravnih područja sa pravnim životom ostalih područja usko povezan, postoji za svakoga pravnika potreba, da se obavijesti o sudskoj praksi u svim područjima. U tom pogledu smo u glavnom upućeni na gradivo, koje nam donose pojedini pravni časopisi, jer za neka područja nema nikakvih zbiraka sudskih rješitaba (tako za bosansko-hercegovačko i crnogorsko), za neka opet izlaze takve zbirke u prevelikim razmacima.

Medjutim broj tih časopisa je dosta velik. Većini naših pravnika je samo mali dio časopisa pristupačan, a sve da su svi pristupačni, teško će se naći taj, koji raspolaže sa toliko vremena, da bi mogao redovito pročitati sve te pravne časopise. Tako je našim pravnicima već time mnogo pomognuto, ako im se u jednom časopisu donose u iscrpljivom sadržaju sve sudske rješidbe, objavljene u svim drugim časopisima, i ako se kratkim prikazima obavještavaju o raspravama i člancima objavljenim u pojedinim časopisima.

Ako se k tome dade gore navedeno ostalo gradivo, koje će ovaj časopis donositi, može se reći, da će se njime našim pravnicima omogućiti, da se na najlakši način obavijeste o svemu, što može biti od važnosti za pravni život.

Izdavači »Pravnog Života« će nas zadužiti, ako nastoje, da donose u što većem broju rješidbe viših sudova u Bosni-Hercegovini i Crnoj Gori, jer smo o judikaturi u tim pravnim područjima najslabije obaviješteni. Bogati sadržaj prvih triju brojeva, koji su do sada izašli, opravdava nadu, da će izdavači »Pravnog Života«, ispuniti ono, što obećavaju u svome programu.

Predplata od D. 120 godišnje mora se obzirom na ogromno gradivo, koje taj časopis donosi, smatrati umjerenom. S toga se ovaj časopis može punim pravom preporučiti.

B. Eisner

Pravosudje

a) Gradjansko

Za pogodbe iz §-a 1220. o. g. z. (o dužnosti dati miraz) nije potreban javno-bilježnički akt.

Rješidba stola sedmorice od 25. listopada 1935., Rev. 1350/35.

(Osuda sreskoga suda u Velikoj Gorici od 16. travnja 1935. P. 276/35., osuda okružnoga suda u Zagrebu od 11. lipnja 1935. br. Pl. 1137/35/2)

Sreski sud u V. G. u parnici tužioca J. D. iz P. Č. protiv tuženice Š. B. rodj. J. iz P. Č. radi nevaljanosti darovnoga ugovora spp. odbio je tužbeni zahtjev.

Okružni sud u Z. je povodom priziva tužitelja preinačio prvostepenu presudu, te udovoljio zahtjevu tužbe.

Stol sedmorice povodom revizije tužene preinačio je drugostepenu presudu i uspostavio onu prvoga suda uz slijedeće obrazloženje:

Tužena traži reviziju iz revizijskoga razloga §-a 597. br. 4 grpp. i predlaže da se presuda prizivnoga suda preinači i tužitelj s tužbom odbije uz naknadu troška parbenoga i troška revizije. Tužitelj podnaša revizijski odgovor i predlaže, da se revizija tužene ne uvaži.

Po tuženoj iznešeni revizijski razlog je osnovan. Pogodba od 9. veljače 1931. ima se smatrati pogodbom iz §-a 1220. o. g. z., po kojoj roditelji daju tuženoj, svojoj kćeri, upitne nekretnine kao miraz sa dozvolom uknjižbe prava vlasništva na njeno ime, uz podjednu predaju posjeda ovih nekretnina. Na tu su činidbu ovi već po zakonu (§§ 1200., 1221. o. g. z.) obvezani, pak se ta pogodba ne može smatrati darovanjem u smislu § 938. o. g. z. Ne dolazi dakle do primjene propis §-a 52. br. 4 zak. o jav. bilježnicima, a ne dolazi do primjene ni § 52. br. 3 cit. zak., jer se ne radi o potvrdi o prijemu miraza.

Kod sklapanja pak te pogodbe nije bilo od potrebe sudjelovanje zakonskog zastupnika tužene te odobrenje nadtutorske vlasti s razloga, jer je tužena u doba sklapanja te pogodbe već navršila djetinjsku dobu, a pogodba je očito na njezinu korist učinjena (§ 865. o. g. z.).

Kad dakle presuda prizivnog suda traži za valjanost pobijane pogodbe javno-bilježnički akt, osniva se na pogrešnoj pravnoj ocjeni stvari, pak je stoga revizijski razlog iz §-a 597. br. 4 grpp. osnovan. — Valjalo je stoga revizijski prijedlog tužene uvažiti.

Priopćio dr. Pejić Boško, odvjetnik u Vel. Gorici.

Tražbina s naslova parbenog troška u parnici, koja ne ide na novčano potraživanje, a prvostepena presuda je izrečena poslije 20. travnja 1932., je izuzeta ispod zemljoradničke zaštite

Rješidba stola sedmorice od 30. prosinca 1935. Rek. 1797/1/35.

(Odluka sreskoga suda u Vel. Gorici od 25. svibnja 1935. br. I—135/5/2, rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 11. rujna 1935. br. Pl. 4732/35/1)

Sreski sud u V. G. u ovršnom predmetu K. I. iz N. B. proti M. B. iz N. B. radi D 1352 i D 1388 spp. odredio je izvedenje ovršne javne dražbe zaplijenjenih pokretnina.

Apelacioni sud u Z. je utok ovršenice otputio i potvrdio prvostepenu odluku uz ovo obrazloženje:

Ovršenica napada utokom i ništovnom žalbom odluku prvostepenog suda iz slijedećih razloga:

1) da je ona zemljoradnica i kao takova po uredbi o zaštiti zemljoradnika zaštićena, pošto ovrhovoditelj vodi ovrhu za parbeni trošak iz parnice za razvrgnuće zajednice nekretnina, koja je parnica zametnuta tužbom de praes. 5. studenoga 1931., a dovršena osudom stola sedmorice od 6. prosinca 1934.;

2) da je tražbina ovrhovoditeljeva nakon dozvoljene pljenidbe diono utrnula, jer je ovrhovoditelj dne 29. ožujka 1935. zaplijenio njezinu protutražbinu s naslova

parbenih troškova u iznosu od 1017 D 75 p., pa je stoga bio ovrhovoditelj dužan prigodom pljenidbe sniziti svoje potraživanje za taj inos;

3) da zaplijenjene pokretnine nisu njezino vlasništvo nego J. F. iz K., pa je o dražbi valjalo i ovoga obavijestiti;

4) da je zaplijenjena jedna krava, koja je izuzeta ispod ovrhe po § 209 ip.

Ništovna žalba nije osnovana, jer niština, označenih u § 339 t. 1, 2 i 3 grpp. nema, pa je istu valjalo zabaciti.

Utok ovršnice nije osnovan.

Ad 1) Tražbina ovrhovoditelja potječe s naslova parbenoga troška iz parnice na razvrgnuće zajednice nekretnina, dakle iz parnice, koja ne ide na novčano potraživanje, pa pošto je prvostepena presuda u toj parnici izrečena poslije 20. travnja 1932., to potraživanje ovrhovoditeljevo ne potječe iz vremena prije 20. travnja 1932. i prema tome je isto izuzeto ispod zemljoradničke zaštite (... ostalo ispušteno).

Kako iz razloženoga slijedi, ukazuje se prvostepena odluka na zakonu osnovanom, pa je valjalo utok ovršenice otputiti i potvrditi odluku prvostepenoga suda.

Stol sedmorice je ništovnu žalbu ovršenice M. B. odbacio, jer u postupku nižestepenih sudova nema ništavosti, označenih u § 339 grpp. i njezin izvanredni previdni utok otputio, jer nema uslova § 318 grpp.

Priopćio dr. Pejić Boško odvjetnik, Vel. Gorica.

Osamdnevni rok iz §-a 176. obrt. zak. je procesni rok, a ne materijalnoga prava i zato za nj vrijede propisi §§-a 193. i 327. grpp. — Tužba predana i poslije toga roka, ima se smatrati pravovremenom, ako je predana unutar roka iz upute upravne vlasti, makar ta uputa pogrješna bila.

Rješidba stola sedmorice od 14. veljače 1936. Rev. 160/1—1936.

Radnik P. K. tužio je sreskome sudu u P. tt. S. u Z. radi D 4.642.50 s naslova plaće za prekovremene sate, pobijajući time ujedno za sebe nepovoljnu odluku sreskoga načelstva u P.

Sreski sud je udovoljio tužbenome zahtjevu.

Okružni sud u Sl. P. je povodom priziva tužene tvrtke preinačio napadnutu prvostepenu presudu i tužbu odbacio. Glavni razlog prizivnoga suda je bio taj, da je tužba predana na poštu zadnjega dana osamdnevnog roka, pa da je to prekasno predano, jer tužba unutar toga roka još nije bila kod suda; § 193. grpp. ne može da se primijenjuje na rok iz §-a 176. obrt. zak., jer da je tok roka materijalnoga prava.

Stol sedmorice je povodom revizije tužioca protiv drugostepene osude ovu osudu ukinuo i stvar vratio prizivnome sudu, da o njoj ponovno odluči.

Razlozi: Revizijski su razlozi osnovani. Prema § 327. Grpp., kad nije što drugo propisano, dovoljno je predati tužbu sudu, da se očuva rok ili da se prekine tok roka, a prema § 193. Grpp., onaj dan, u koji je predat pošti podnesak upravljen sudu, uzima se kao dan predaje samome sudu. Propisi § 327. i § 193. Grpp. se odnose svakako samo na procesne, a ne i na rokove materijalno-pravne naravi, jer je učinak obdržavanja odnosno neobdržavanja potonjih rokova odredjen propisima, koji uredjuju materijalno-pravne odnose medju osobama. Da je pako i rok, predvidjen u § 176. obrt. zak., procesni rok, slijedi i iz § 692. Grpp., koji predvidja istovjetnu tužbu, kako je predvidjena u § 176. obrt. zakona. Taj pako rok, predvidjen u § 692. Grpp., nikako se ne može svrstati pod rokove materijalno-pravne naravi, nego se imade smatrati rokom procesnim.

Za tužbe iz § 176. obrt. zak. nije ništa drugo predvidjeno, nego što propisuje § 327. Grpp., a nema nikakvog opravdanog razloga, da se tužba nema smatrati podneskom u smislu § 175. Grpp., za koji podnesak ne bi imao vrijediti propis § 193. Grpp. ,kako to prizivni sud neispravno razlaže. Kada, dakle, prizivni sud uzima, da je tužba tužioca, koja je predana osmi dan po primiću pobijane odluke sreskog načelstva u P. na poštu, a sudu stigla deveti dan, prekasno podnesena, pogrješno primjenjuje propise gradjanskog parničnog postupnika, pak u tom leži nedostatak

u postupku prizivnog suda, koji je spriječio, da se pravna stvar iscrpljivo pretrese i temeljito ocijeni (§ 597. br. 2. Grpp.)

No i bez obzira na to, valja uvažiti da je sresko načelstvo u P. pobijanim svojim rješenjem uputilo tužioca, doduše pogrješno, na put gradjanske parnice uz rok od 15 dana, a da prema propisu § 110. st. 2. Zup., ako odluka sadržava pogrješnu uputu, može stranka, bez gubitka svoga prava, postupati bilo po uputi, bilo po postojećem propisu. Ovim propisom općeg upravnog postupka nije dirano u propise obrtnog zakona od god. 1884., koji u pitanju pogrješne upute ne sadržava nikakove odredbe. Gornjim se, naime, propisom općeg upravnog postupka ne dokida niti preinačuje nijedna pozitivna norma obrtnog zakona, nego se tek naredjuje, što imade vrijediti u slučaju, kad javne upravne vlasti stranku krivo upute u pogledu podnašanja pravnih lijekova odnosno tužaba, a što obrtni zakon uopće ne predvidja. Da se pako propis § 110. Zup. ima primjenjivati i u postupku normiranom u obrtnom zakonu, u koliko on ništa u stanovitom slučaju ne odredjuje, slijedi iz § 2. st. 2. Zup.

Kada, dakle, presuda prizivnoga suda usuprot ovih zakonskih propisa upravnoga postupka uzima, da tužba tužioca, koja je podnesena prema uputi javne upravne vlasti, nije pravovremeno podnesena, osniva se i na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari (§ 597. br. 4. Grpp.)

Priopćio dr. I. P.

b) Kazneno

Troškovi zastupanja u kriv. postupku, pošto spadaju medju troškove kривičnoga postupka, mogu se tražiti jedino po propisima kriv. postupnika. Zato je dakle nadležan isključivo krivični, a ne gradjanski sud.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 13. veljače 1936. br. Rev. 976/1-1935.

(Osuda sreskoga suda u Krapini od 15. prosinca 1934. P 566/1934-7, osuda okružnoga suda u Varaždinu od 16. ožujka 1935. Pl 180/35-3).

Sreski sud u Krapini u parnici B. M. iz Z. proti B. J. iz Z. radi Din 1328 spp. udovoljio je u cijelosti tužbi.

Iz razloga: Kako je medju strankama neprijeporno, da je tužena ovosudnom presudom od 29. prosinca 1933. Kps 886/31 bila presudjena radi prestupa uvrede časti na štetu tužiteljice, a ova povodom uslijedile oslobodjujuće presude kривičnoga svojom presudom od 30. lipnja 1934. Kzp 354/34 tuženu uslijed zastare temeljem §§-a 78 i 79 kz. krivnje oslobodio, a tužiteljici da je u tom kривičnom predmetu bio nastao trošak zastupanja od ukupno Din 1328, to se zahtjev tužiteljice za naknadu nastale joj štete od Din 1328, koji zahtjev ona temelji na ustanovi §-a 1295. ogz., opravdanim ukazuje, pošto je sud uslijed oslobodjujuće presude ponovno preslušao po tužiteljici ponudjene svjedoke i utvrdio, da je tužena doista počinila uvredu časti na štetu tužiteljice, a ova povodom uslijedile oslobodjujuće presude kривičnoga suda, kojom pitanje krivnje tužene nije moglo biti konačno riješeno, ima protivpravnim činom tužene prouzročenu štetu od Din 1328, koja se sva sastoji u trošku zastupanja, na koje tužiteljica po zakonskim propisima kriv. postupka svakako imade pravo.

Okružni sud u Varaždinu je povodom priziva tužene preinačio presudu prvoga suda i tužiteljicu sa tužbom odbio uz dužnost naknade parničnoga troška tuženoj.

Iz razloga: Pravni naslov nazočne parnice je naknada štete, koja je nastala tužiteljici uslijed toga, što je bila u kривičnom postupku zastupana po odvjetniku, a taj je postupak uslijed zastare svršio odrješujućom presudom za tuženu, prema čemu je redovni gradjanski sud nadležan za rješavanje ovakove otštetne parnice, pa prigovor nenadležnosti suda, koji je tužena iznijela tek na prizivnoj usmenoj raspravi, nije uvaživ.

Prema usvojenomu načelu troškovi kriv. postupka ne sačinjavaju dio otštete (Rj. vih. bečkog sudišta od 19. prosinca 1905. i 8. svibnja 1903.), na koju imade tužilac pravo u smislu §-a 1330 o. g. z.

Kolikogod gradjanski sudac nije vezan na odrješujuću presudu krivičnoga suda u pogledu krivnje (rj. s. s. od 23. siječnja 1928. M. 2653/19) i kolikogod bi se mogao otštetni zahtjev tužiteljice ostvariti gradjanskom parnicom, koja može riješiti i pitanje krivnje tužene stranke — obzirom na odrješujuću presudu zbog zastare — u čemu prizivni razlozi nisu ispravni — to se otštetnom parnicom može utužiti u slučaju uvrede časti samo faktična otšteta ili lišeni dobitak, a ne i troškovi, koje je tužiteljica imala za svog odvjetnika.

Osnov tužbe po §-u 1295. o. g. z. je neispravan. Tužiteljica nije dokazala, a niti može dokazati, da je tuženica kriva njenoj šteti. Tužena je imala pravo, da se u krivičnom postupku brani i da u svoju obranu upotrijebi sva sredstva, koja joj po zakonu stoje na raspolaganju. Troškovi zastupanja nisu proizašli neposredno iz krivičnoga djela, nego su nastali iz prijave tužiteljice, pa opravdano ističe priziv, da su troškovi zastupanja samo akcesorij krivične presude (§ 309. zoskp u vezi sa §-om 311 II. 2. zoskp.). — Uslijed takovog stanja stvari valjalo je pobijanu presudu preinačiti i presuditi kao gore.

Stol sedmorice je povodom revizije tužiteljice po službenoj dužnosti ukinuo kao ništave obje pobijane nižestepene presude, a i cijeli postupak, koji im je prethodio, i tužbu odbacio dosadiv tuženoj parnični trošak u sva tri stepena.

Razlozi: Pravilno je pobijanim nižestepenim presudama utvrdjeno, da je tužena presudom prvostepenoga suda bila presudjena radi prestupa uvrede časti na štetu tužiteljice na kaznu zatvora u trajanju od 15 dana i naknadu troška zastupanja od Din 1263. Protiv te presude je tužena uložila priziv, a tužiteljica svoje protivurazloge, čime je po tvrdnji tužiteljice nastao dalji trošak od Din 65 što je tužena i priznala. Isto su tako oba nižestepena suda pravilno utvrdili, da je tužena presudom okružnog suda uslijed medjutim nastupivše objektivne zastarjelosti temeljem §§-a 78. i 79. kz. oslobodjena krivnje.

Tužiteljica sada traži gradjanskom tužbom temljem §-a 1295 ogz. naknadu efektivne štete od Din 1328, koja joj je nastala zastupanjem po odvjetniku u gornjem krivičnom postupku, jer joj je tuženica svojom uvredom — dakle svojom krivicom — tu štetu prouzročila. Nesporno je, da se ovdje radi o troškovima, koji spadaju medju troškove krivičnoga postupka, a takovi se troškovi mogu tražiti jedino po propisima kp., dakle je zato nadležan isključivo krivični sud (§§ 309 i 311 kp.)

Tužiteljica bi pred gradjanskim sudom mogla tražiti samo naknadu štete, koja joj je prouzrokovana krivičnim djelom, a u tu štetu ne može se uvrstiti naknada troška kriv. postupka, jer su ovi, a i mogu biti, samo akcesorij rješenja o obustavi kriv. postupka odnosno kriv. presude (§309. u vezi sa § 311 kp.), pa odluku o njima može donašati samo krivični sud.

Iz tih razloga je valjalo po službenoj dužnosti ukinuti obje nižestepene presude, a i postupak ,koji im je prethodio, te tužbu odbaciti (§§ 40, 335 st. III. 598, 571, 572 od. I i 607 grpp), i ne upustiv se iz navedenih razloga u rješavanje revizije. Naknada troška revizijskog odgovora temelji se na § 143. u vezi sa § 152. i 154. grpp.

Priopćio dr. Piškorić Marko, sudac u Krapini

Privatni učesnik kao supsidijarni tužilac nije dužan platiti trošak obrane pravomoćno oslobodjenog optuženika, ako je državni tužilac tek na zadnjem pretresu preuzeo progon u svoje ruke.

Rješenje apelacionoga suda u Zagrebu od 29. siječnja 1936. Kža. 23/1936.

Radi zločina kradje provodio se postupak po prijedlogu privatne učesnice kao supsidijarne tužiteljice, te je u tom predmetu bilo više glavnih pretresa, a tek na zadnjem pretresu preuzeo je državni tužilac gonjenje u svoje ruke. Optuženi je pravomoćno oslobodjen od optužbe. Branitelj optuženoga je na to podnio molbu, da se privatnoj učesnici naloži trošak obrane i to bar za one pretrese, gdje je postupak provadjan na optužnicu privatne učesnice (t. j. sve do zadnjega pretresa).

Okružni sud je odbio branitelja sa zahtjevom molbe, a apelacioni sud je žalbu branitelja odbacio kao neosnovanu iz ovih razloga:

Po § 311. br. 2. k. p. je privatni učesnik kao supsidijarni tužilac dužan naknaditi troškove u istom navedene, ako je postupak pokrenut ili produžen samo po njegovom zahtjevu, dakle ako je uslijedila odluka predvidejna u § 311. od. 1. k. p. dok je on bio ovlašteni tužilac. Čim je pako državni tužilac kao u konkretnom slučaju u javnom interesu preuzeo ponovno gonjenje u svoje ruke te privatna učesnica uslijed toga prestala biti tužiocem i time strankom, a postupak je nastavljen i okončan bez obzira na njeno zahtijevanje u tom smjeru, prestala je za nju i dužnost naknade svih troškova k. p. uopće, pa isti snosi država, kako je to i u osudi, koja je u tom predmetu donešena već pravosnažno izrečeno. Valjalo je stoga žalbu po § 331. od. 3. k. p. kao neosnovanu odbaciti.

Priopćio dr. Vargović Zvonimir, sudac okružnoga suda u Varaždinu

Literatura

DR. VASILJEVIĆ TIHOMIR: Uslovna osuda. Istorijat ustanove i sistematsko izlaganje materije s obzirom na jugoslavensko i inostrano zakonodavstvo. Mostar 1935. — Knjiga, koja opsiže 280 stranica velike 8°, je piščeva doktorska disertacija, branjena na beogradskom sveučilištu. Sadržaj joj je: Kratki pregled krivičnopravnih škola i njihovih pogleda na osnovne pojmove krivičnoga prava (str. 1—27); individualizacija kazne i uslovna osuda (str. 28—37); u čemu sastoji uslovna osuda, njezina pravna priroda i mjesto u krivično-pravnom sistemu, njezino ime i povijest (str. 38—52); sistemi uslovne osude i njeno uvodjenje u pozitivno zakonodavstvo (anglo-američki i francusko-belgijski sistem); zakonodavstvo o uslovnoj osudi u Jugoslaviji i njenim pokrajinama (str. 53—73); relativna vrijednost francusko-belgijskog i anglo-amerikanskog sistema (str. 74—82); kritičko ispitivanje primjetaba k uslovnoj osudi (str. 83—124); domen primjene uslovne osude (ograničenje u pogledu krivaca, krivičnih djela, kazne — str. 125—187); procesno-pravna pitanja kod izricanja uslovne osude (str. 187—202); period probe i dejstvo uslovne osude za vrijeme perioda probe (str. 203—235); njezino dejstvo nakon perioda probe (str. 235—264); pregled zakonodavstva francusko-belgijskog sistema (str. 265—268); vaneuropsko zakonodavstvo (str. 268—269); projekti (str. 269—273); litereatura domaća i strana (str. 274—280). Kako se iz toga vidi, sadržaj je knjige opsežan i pregledan, a na stručnjacima je, da ju podvrgnu potanjoj kritici i ocjeni. Inače je vanjska oprema knjige prijatna, a jezik joj je lijep i čist, jer ne vrvi tudjicama, kako to kod nas često biva i u slučajevima, gdje imamo svoje — dobre i lijepe — riječi.

DR. ANDRASSY JURAJ: Ustav i medjunarodni položaj Abesinije. Rasprava u »Mjesečniku« pod naslovom »Ustav Abesinije« i rasprava u »Ekonomisti« pod naslovom »Medjunarodni položaj Abesinije« otisnute su napose i zajedno u posebnoj brošuri izdane pod navedenim skupnim imenom. Abesinija (Etiopija) je jedina afrička zemlja, koja je sačuvala svoju nezavisnost. Car Haile Selasija dao joj je god. 1931. ustav, kojemu je cilj podvrgnuće vazalnih vladara carskoj vlasti i ostvarenje narodnoga jedinstva od raznih abesinskih plemena odnosno naroda pod hegemonijom Amharaca. Ustav pozna senat, imenovan po caru, i komoru, biranu od mjesnih poglavara i dostojanstvenika. Abesinija je sklapala ugovore s drugim državama, ali je ona bila radi njezina prirodnoga bogatstva i predmet dogovora europskih država. Naročito su Engleska, Francuska i Italija ugovorom od 1906., nepriznatim od Abesinije, nastojale osigurati svoje interese na njezinu području. Nasuprot ulaz Abesinije u Ligu naroda od god. 1923. i njezin arbitražni ugovor s Italijom od god. 1928. značili su učvršćenje nezavisnosti Abesinije. Ali po svoj prilici ugovor izmedju Francuske i Italije od mjeseca siječnja 1935. je bio povodom oružanom napadaju Italije na Abesiniju. Tako je nastao talijansko-abesinski rat, koji radi nejednake ratne spreme može biti sudbonosan za Abesiniju i njezin medjunarodni položaj. Brošura pruža lijepi prikaz abesinskih naročito državo- i medjunarodno-pravnih odnošaja, te može dobro da posluži svakomu, koji hoće da se uputi u prilike abesinske države.

DR. KOROŠEC VIKTOR I DR. KREK GREGOR: Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava. Prvi svezak, prvi snopić: Dr. Korošec Viktor, Splošni nauki, viri, osebno in stvarno pravo. Založila družba sv. Mohorja v Celju 1936. Izdano kao IX. knjiga znanstvene knjižnice. Str. I—XII i 1—266. Iz predgovora k ovomu snopiču se vidi, da su dr. Korošec V. i dr. Krek Gr. odlučili, da zajedno napišu učbenik rimskoga prava na slovenskom jeziku za sveučilišne slušatelje tako, da dr. Krek obradi u drugom svesku obvezno pravo, a dr. Korošec u prvom svesku od dva snopića sve ostalo. Što sadržaje prvi snopić navedeno je gore. Pošto je svrha učbenika — kaže se u uvodu —, da poda početniku jasnu sliku osnovnih pojmova i načela, nije se pisac upuštao u sporna i podrobna pitanja niti u navadjanje literature. Pri nekim zanimljivim pravnim uredbama obazreo se u kratko — ne iscrpljivo — na njihovo uredjenje u modernim pravima. Nadamo se, da ćemo doskora donijeti stručnu ocjenu ove knjige.

ADVOKATSKE NAGRADE PO NOVOJ ADVOKATSKOJ TARIFI, BEOGRAD 1936. — U zbirci zakona i naredba »Pravnog života« izašla je latinicom malena knjižica pod gornjim naslovom. Novim pravilnikom o visini nagrada za odvjetničke poslove i priloženom mu tarifom izjednačene su odvjetničke nagrade u cijeloj našoj državi, pa pošto je — kaže se u uvodu knjižice — za izračunavanje tih nagrada usvojen takov sistem, koji otežava to izračunavanje i zahtijeva za to prilično vremena, otisnute su u ovoj knjižici tablice (njih 20), u kojima su izračunane odvjeničke nagrade za sve slučajeve, predvidjene u pravilniku i tarifi. Iz toga se vidi, da će ta knjižica, koja se može nositi i u malenom džepu, vrlo dobro služiti praktičnim pravnicima, naročito odvjetnicima.

DR. JEREMIĆ STOJAN: Tablice advokatskih troškova prema pravilniku i tarifi od 14. II. 1936. Novi Sad (ćirilicom), str. 31 velike 8⁰, cijena D 10. Brošura sadržaje: I. Opće odredbe (str. 3—4), II. Utvrdjivanje vrijednosti za primjenu pojedinih tarafnih stavova, (str. 4—7), III. Poslovi i troškovi: tbr. 1—3 (str. —8—14), t. br. 1—3 (str. 15—19), t. br. 4—8 (str. 20—22), tablica t. br. 8 (str. 23), t. br. 9—11 (str. 24—26). Paušalni stav za sporedne radove, povišenje paušalnoga stava, povećanje pristojbi, kada ima više stranaka, izdaci u gotovom novcu, zajednički rad više odvjetnika, punomoćnik za primanje dostava, posebni pismeni podnesci i prijedlozi, smanjenje nagrada (str. 27—29); Potsetnik, koje troškove može advokat računati (str. 31). Iscrpljivo navedeni sadržaj brošure može praktične pravnike uvjeriti, da i ova brošura nesumnjivo može da olakša izračunavanje odvjetničkih troškova.

DR. KUŠEJ GORAZD: Ministarska odgovornost i njena pozitivnopravna ureditev pri nas. Ljubljana 1935. — Napose otisnuto iz »Slovenskega Pravnika« od god. 1935; str. 14.

ING. MADJAREVIĆ SREĆKO: Svjetska kriza — kako je nastala i kako se razvija s osobitim obzirom na teoriju relativiteta. — Tisak »Tipografija« d. d., Zagreb 1936. str. 151 obične 8⁰. Naklada vlastita (Zagreb, Palmotićeva 68).

MAKLECOV ALEKSANDER: Jugoslovanska judikatura o očuvalnih odredbah Ljubljana 1936. ,str. 33. (Napose otisnuto iz Zbornika znanstvenih rasprav pravne fakultete, XII).

SALDANA QUINTILIANO: Die pragmatische Gerechtigkeit. Mit einem Geleitwort von Wilhelm Sauer. Berlin—Grunewald 1935.

MÜLLER HORST: Der Grundsatz des wohlerworbenen Rechts im internationalen Privatrecht. Geschichte und Kritik. Hamburg 1935.

SIEVERTS RUDOLF: Beiträge zur Lehre von den subjektiven Unrechtselementen im Strafrecht. Hamburg 1934.

WALKER GUSTAV: Internationales Privatrecht 5. Auflage. Wien 1934.

ZIMMERL LEOPOLD: Sachverständige Laienrichter? Tübingen 1934.

Traže se kompletna godišta „Mjesečnika"

1879, 1885 i 1919 (ili samo brojevi 9 - 12 iz godine 1919).

Ponude uz navod cijene tajništvu Pravničkog društva, Zagreb, Svačićev trg 4.

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB